

UiO • **Det juridiske fakultet**

Multinasjonale selskapers ansvar for datterselskapers menneskerettighetskrenkelser

En analyse av UN Guiding Principles on Business and Human Rights
og OECD Guidelines for Multinational Enterprises

Kandidatnummer: 586

Leveringsfrist: 25. april 2014

Antall ord: 15 260

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Problemstilling	1
1.2	Bakgrunn for problemstillingen	2
1.3	Retningslinjenes bakgrunn og tilblivelse	5
1.3.1	UN Guiding Principles on Business and Human Rights	5
1.3.2	OECD Guidelines for Multinational Enterprises	7
2	METODISKE SPØRSMÅL OG UTFORDRINGER	9
2.1	Innledende bemerkninger	9
2.2	FN- og OECD-retningslinjenes betydning	9
2.2.1	Rettslig betydning	9
2.2.2	Normativ betydning	12
2.3	Multinasjonale selskapers stilling som ansvarssubjekt	15
2.4	Individens adgang til å påberope menneskerettighetskrenkelser overfor multinasjonale selskaper	19
2.5	Konklusjon	20
3	RETNINGSLINJENES ANSVARSBESTEMMELSER	22
3.1	Innledende bemerkninger	22
3.2	Ansvarsbestemmelsenes materielle side	22
3.2.1	Artikkel 11	22
3.2.2	”Business enterprises”	23
3.2.3	”Human rights”	23
3.2.4	”Respect”	24
3.3	Ansvarsbestemmelsenes prosessuelle side	26
3.3.1	Policy commitment	26
3.3.2	Due diligence	30
3.3.3	Remediation	35
3.4	Konklusjon	37
4	GJENNOMFØRING	39

4.1	Innledende bemerkninger	39
4.2	Gjennomføringsorganer.....	39
4.2.1	UN Guiding Principles on Business and Human Rights' gjennomføringsorgan	39
4.2.2	OECD Guidelines for Multinational Enterprises' gjennomføringsorganer	39
4.3	Gjennomføringsmekanismer	41
4.3.1	Promoterings- og informasjonsmekanisme.....	41
4.3.2	Undersøkelsesmekanisme	44
4.3.3	Klage- og tvisteløsningsmekanisme.....	47
4.4	Konklusjon	53
5	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	55
6	KILDELISTE	57
6.1	Internasjonale traktater, deklarasjoner og rapporter.....	57
6.2	Rettspraksis og NCP-praksis	60
6.3	Litteratur.....	61
6.4	Andre kilder.....	64

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Avhandlingens tema er morselskapers ansvar for datterselskapers menneskerettighetskrenkelser¹ i et grenseoverskridende perspektiv. Det eksisterer flere grunnlag for å holde morselskaper ansvarlige for datterselskapers menneskerettighetskrenkelser, men som det vil fremgå av drøftelsen i 1.2 har samtlige grunnlag sine svakheter. En av de sentrale svakhetene er manglende håndhevingsadgang for skadelidende individer. De senere årene er det derfor utviklet alternative internasjonale kilder som søker å adressere ansvar for multinasjonale selskaper. På denne bakgrunn er avhandlingens problemstilling hvorvidt enkelte av disse kildene, nærmere bestemt *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*² (FN-retningslinjene) og *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*³ (OECD-retningslinjene), bidrar til å styrke menneskerettighetsvernet for individer som er utsatt for multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser. For å besvare problemstillingen drøftes tre underproblemstillinger. For det første reises problemstillingen om FN- og OECD-retningslinjene gir et bedre metodisk utgangspunkt for skadelidende individer enn etter de alminnelige folkerettslige kildene. For det andre reises problemstillingen om FN- og OECD-retningslinjenes menneskerettslige ansvarsbestemmelser kan anvendes for å holde morselskaper ansvarlige for datterselskapers virksomheter og innholdet av en eventuell ansvarsnorm. For det tredje reises problemstillingen om FN- og OECD-retningslinjenes gjennomføringsmekanismer bidrar til effektiv implementering og beskyttelse av menneskerettighetene. Retningslinjene analyseres i et sammenliknende perspektiv. Enkelte bestemmelser er imidlertid sammenfallende. Analysen vil derfor søke å påpeke betydningen av at retningslinjene har avvikende eller sammenfallende bestemmelser for morselskapers menneskerettighetsansvar.

¹ UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) definerer begrepet menneskerettigheter som følger: "Human rights are rights inherent to all human beings, whatever our nationality, place of residence, sex, national or ethnic origin, colour, religion, language, or any other status. We are all equally entitled to our human rights without discrimination. These rights are all interrelated, interdependent and indivisible."

² UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2011).

³ OECD Guidelines for Multinational Enterprises (2011).

1.2 Bakgrunn for problemstillingen

Verdenssamfunnet har vært vitne til flere alvorlige menneskerettighetsbrudd forårsaket av multinasjonale selskaper.⁴ Med den pågående globaliseringen og liberaliseringen av det internasjonale markedet har multinasjonale selskaper fått betydelig økonomisk makt.⁵ De største multinasjonale selskapene er i økonomisk dimensjon sammenliknbare med stater.⁶ Med sin økende innflytelse i det internasjonale samfunnet settes også selskapene i posisjon til å påvirke menneskerettighetsbeskyttelsen.⁷ Dette har ført til et stadig sterkere søkelys mot spørsmålet om regulering av multinasjonale selskapers ansvar for menneskerettighetene de siste tiårene.⁸

Det eksisterer ingen felles konsensus om definisjonen av multinasjonale selskaper, men noe veiledning kan hentes i United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) sin definisjon:

”Transnational corporations (TNCs) are incorporated or unincorporated enterprises comprising parent enterprises and their foreign affiliates. A parent enterprise is defined as an enterprise that controls assets of other entities in countries other than its home country, usually by owning a certain equity capital stake”.⁹

Det er få stater som operer med egen nasjonal lovgivning for konsern, selv om konsernselskaper gjerne reguleres i enkeltbestemmelser. Tradisjonell selskapslovgivning vil derfor danne utgangspunktene for reguleringen av konsernselskaper i de fleste land. Selskapslovgivningen på nasjonalt nivå bærer preg av at den ikke er tilpasset utfordringene som reiser seg i forbindelse med konsernansvar. For det første vil de alminnelige selskapsrettslige prinsippene om ansvarsbegrensning for selskapers aksjonærer og prinsippet om separate juridiske enheter lede til spørsmålet om morselskaper overhodet kan holdes ansvarlige for datterselskapers virksom-

⁴ Bowoto v. Chevron Corp.; Chandler v. Cape plc.; Doe v. Unocal; Doe v. Wal-Mart; Dutch Shell Nigeria; Nike, Inc, v. Kasky; Sinaltrainal v. Coca-Cola Co.

⁵ Černič (2008) s. 71.

⁶ Blumberg (2001) s. 297.

⁷ Alston (2013) s. 1461-1463; Joseph (2004) s. 1; Paust (2002) s. 802.

⁸ Alianza Social Continental et al; Harrison (2012).

⁹ United Nations Conference on Trade and Development.

heter. For det andre vil statenes nasjonale selskapslovgivning i utgangspunktet ikke kunne anvendes for å holde morselskaper ansvarlige for datterselskapers handlinger i utlandet som følge av prinsippet om staters suverenitet.¹⁰

Ulike teorier har vært foreslått på nasjonalt nivå i forsøk på å regulere morselskapers ansvar for datterselskapers lovovertrедelser, herunder menneskerettighetsbrudd begått i inn- og utland. Blant annet har nasjonale domstoler forsøkt å holde morselskaper ansvarlige i henhold til den selskapsrettslige ansvarsgjennombruddsdoktrinen, bedre kjent under den engelske termen ”piercing the corporate veil”.¹¹ Doktrinen innebærer i utgangspunktet at en ser bort fra prinsippet om begrenset ansvar og holder aksjonærer eller styremedlemmer personlig ansvarlige for selskapets handlinger eller gjeld.¹² Basert på denne doktrinen har nasjonale domstoler i særlige tilfeller holdt morselskaper ansvarlige for datterselskapers gjeld, som gjerne kan være et resultat av datterselskapers menneskerettighetskrenkelser.¹³ Doktrinen har imidlertid vært kritisert for dens usikre og ulike anvendelse i flere land.¹⁴ Da doktrinen hovedsakelig har et nasjonalt nedslagsfelt vil de nasjonale ulikhetene lede til en usikker anvendelse hvor konsernselskapene er registrert i ulike jurisdiksjoner.

Som en reaksjon på usikkerheten ved morselskapers ansvar etter ansvarsgjennombruddsdoktrinen har omfanget av såkalte foreign direct liability-saker økt. I foreign direct liability-sakene har nasjonale domstoler forsøkt å holde morselskaper direkte erstatningsansvarlige for skadegjørende handlinger eller unnlater i forbindelse med datterselskapers miljø- og menneskerettighetskrenkelser begått i utlandet.¹⁵ Foreign direct liability-sakene er basert på statenes nasjonale lovgivning, og har så langt kun gjort inntog i et fåtalls stater.¹⁶ Da det kun er enkelte staters domstoler som fører foreign direct liability-saker, vil rettspraksisen generelt sett ha begrenset betydning for individers adgang til å gjøre menneskerettighetskrenkelser

¹⁰ Blumberg (2001) s. 299-304.

¹¹ Enneking (2012) s. 247-248.

¹² Enneking (2012) s. 247-248; Legal Information Institute.

¹³ Enneking (2012) s. 247-248.

¹⁴ Blumberg (2001) s. 304-307.

¹⁵ Enneking (2012) s. 92, 247-248.

¹⁶ Foreign direct liability-saker har så langt vært behandlet av blant annet amerikanske, canadiske, australske, nederlandske og engelske domstoler. Se Enneking (2012) s. 5-6.

gjeldende overfor multinasjonale selskaper. Svakheter ved den selskapsrettslige piercing the corporate veil-doktrinen og erstatningsrettslige foreign direct liability-rettspraksisen har gjort det nødvendig å se hen til andre mekanismer for å kunne holde konsern ansvarlige for menneskerettighetsbrudd på tvers av landegrensene.

Flere internasjonale traktater statuerer ansvar for menneskerettighetene. En svakhet ved menneskerettighetstraktatene er at de kun adresserer statene som ansvarssubjekt. Dette slås uttrykkelig fast i de mest sentrale menneskerettighetstraktatene, som blant annet *International Covenant on Civil and Political Rights*¹⁷ (ICCPR) og *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*¹⁸ (ICESCR).¹⁹ Som en naturlig følge av dette kan individene i utgangspunktet ikke på egen hånd gjøre sine rettigheter gjeldende overfor multinasjonale selskaper ved domstolene.

I kjølvannet av denne problematikken er det utviklet flere alternative internasjonale kilder som søker å holde multinasjonale selskaper ansvarlige og gi berørte individer håndhevingsmuligheter. Blant annet har mellomstatlige organisasjoner, som FN, OECD, International Labour Organization (ILO)²⁰ og International Organization for Standardization (ISO)²¹ vedtatt generelle retningslinjer for næringslivets menneskerettighetsansvar. FN- og OECD-retningslinjene er særlig interessante i denne sammenheng. For det første er FN- og OECD-retningslinjene de nyeste reguleringsinnslagene på området. FN-retningslinjene ble vedtatt i juni 2011, mens OECD-retningslinjenes reviderte utgave ble vedtatt i mai 2011. For det andre er FN- og OECD-retningslinjene sammenfallende hva gjelder de menneskerettslige ansvarsbestemmelsene.²² Et av hovedformålene med OECD-retningslinjenes revidering i 2011 var å utforme et eget kapittel for selskapers menneskerettighetsansvar og å tilpasse menneskerettig-

¹⁷ International Covenant on Civil and Political Rights (1966) art. 2.

¹⁸ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) art. 2.

¹⁹ De Schutter (2006) s. 36-37.

²⁰ ILO Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy (2006).

²¹ ISO 26000 Guidance on Social Responsibility (2010).

²² I OECD Guidelines I. IV. Human Rights, Commentary on Human Rights para. 36 fremgår det: "[OECD-retningslinjene] draws upon the United Nations Framework for Business and Human Rights 'Protect, Respect and Remedy' and is in line with the Guiding Principles for its Implementation."

hetsbestemmelsene slik at det ble i samsvar med FN-retningslinjene.²³ Som følge av at ansvarsbestemmelsene er sammenfallende er det nærliggende å anta at FN- og OECD-retningslinjene vil få forsterket betydning sammenliknet med andre internasjonale retningslinjer på menneskerettighetsområdet. På denne bakgrunn vil det være særlig nyttig å undersøke om FN- og OECD-retningslinjene tilfører rettstilstanden noe nytt og bidrar til å forbedre den internasjonale menneskerettighetsbeskyttelsen med hensyn til multinasjonale selskapers økonomiske aktivitet.

1.3 Retningslinjenes bakgrunn og tilblivelse

1.3.1 UN Guiding Principles on Business and Human Rights

FNs arbeid med å få i stand prinsipper for multinasjonale selskapers samfunnsansvar, herunder ansvar for menneskerettighetene, har pågått i flere tiår. Allerede tidlig på 1970-tallet ble det opprettet en kommisjon på området, som blant annet skulle utarbeide retningslinjer for multinasjonale selskapers samfunnsansvar.²⁴ Kommisjonens arbeid med å etablere retningslinjer varte i over et tiår, og resulterte i *the Draft Code of Conduct on Transnational Corporations*²⁵ i 1990. Som følge av store uenigheter mellom utviklings- og industrilandene ble imidlertid retningslinjene aldri vedtatt.²⁶

På slutten av 1990-tallet begynte FN igjen arbeidet med å utvikle regulering for multinasjonale selskapers samfunnsansvar. Det første viktige initiativet var *UN Global Compact*²⁷ som ble lansert i 2000. Retningslinjene inneholder ti bestemmelser om multinasjonale selskapers samfunnsansvar på områdene for menneskerettigheter, arbeidsrettigheter, miljø og anti-korrupsjon.²⁸ Omtrent samtidig vedtok the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights å etablere en arbeidsgruppe, som skulle jobbe videre med multinasjonale selskapers menneskerettighetsansvar. I 2003 la arbeidsgruppen frem utkast til *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard*

²³ Schekulin (2011).

²⁴ Deva (2012) s. 102.

²⁵ The Draft Code of Conduct on Transnational Corporations (1990).

²⁶ Deva (2012) s. 102.

²⁷ UN Global Compact (2000).

²⁸ UN Global Compact art. 1-10.

to *Human Rights*²⁹ (UN Norms). Som følge av sterk motstand fra næringslivet og flere stater besluttet Menneskerettighetskommissjonen i 2004 at the UN Norms ikke kunne vedtas.³⁰

I 2005 ga Menneskerettighetskommissjonen anmodning til Generalsekretariatet om at det burde oppnevnes en spesialrepresentant for å føre arbeidet med multinasjonale selskapers menneskerettighetsansvar videre.³¹ I juli 2005 ble Professor Ruggie utpekt som spesialrepresentant for en periode på to år, som senere ble forlenget med et år. I 2008 la Ruggie frem *UN "Protect, Respect and Remedy" Framework*³², som var basert på tre overordnede prinsipper om statenes plikt til å beskytte mot selskapers menneskerettighetsbrudd, selskapers ansvar for å respektere menneskerettighetene og behovet for effektive rettsmidler på nasjonalt nivå.³³ Menneskerettighetsrådet sluttet seg til UN "Protect, Respect and Remedy" Framework og ba Ruggie om å utarbeide mer konkrete prinsipper for ivaretagelse av selskapers menneskerettighetsansvar.³⁴

I 2011 presenterte Ruggie FN-retningslinjene som operasjonaliserer UN "Protect, Respect and Remedy" Framework. Menneskerettighetsrådet sluttet seg til FN-retningslinjene i juni 2011. FN-retningslinjene inneholder tre pilarer for stater og multinasjonale selskapers implementering av UN "Protect, Respect and Remedy" Framework: "the state duty to protect human rights"³⁵, "the corporate responsibility to respect human rights"³⁶ og "access to remedy"³⁷. Avhandlingen vil ha fokus på den andre pilaren om selskapers ansvar for å respektere menneskerettighetene.

²⁹ Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 (2003).

³⁰ Commission on Human Rights E/CN.4/2004/L.73/Rev.1 (2004) para. (c).

³¹ Commission on Human Rights E/CN.4/2005/L.87 (2005).

³² UN "Protect, Respect and Remedy" Framework (2008).

³³ Deva (2012) s. 102.

³⁴ Human Rights Council Resolution 8/7 (2008).

³⁵ UN Guiding Principles I.

³⁶ UN Guiding Principles II.

³⁷ UN Guiding Principles III.

1.3.2 OECD Guidelines for Multinational Enterprises

OECD har arbeidet med utviklingen av et rettslig instrument for multinasjonale selskapers samfunnsansvar siden tidlig på 1970-tallet.³⁸ Allerede i 1976 ble OECD-retningslinjene vedtatt for første gang som en del av *OECD Declaration on International Investment and Multinational Enterprises*³⁹ (OECD-deklarasjonen).⁴⁰ OECD-retningslinjene er anbefalinger fra OECD-medlemsstatene til multinasjonale selskaper om hvordan selskapene bør opptre i landene hvor de driver virksomhet.⁴¹ Anbefalingene gjelder multinasjonale selskaper som opererer i eller fra statene som har vedtatt OECD-retningslinjene.⁴² Per dags dato har de 34 OECD-statene⁴³ og 12 ikke-medlemsstater⁴⁴ implementert OECD-retningslinjene.⁴⁵ Retningslinjene har blitt revidert ved en rekke anledninger, senest i 2011, blant annet for å tilpasses FN-retningslinjene.⁴⁶

OECD-retningslinjene inneholder en rekke anbefalinger som dekker ulike områder av selskapers virksomheter.⁴⁷ Retningslinjene er delt opp etter temaene offentliggjøring, menneskerettigheter, sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet, miljøvern, bekjemping av bestikkelser, tilbud om bestikkelser og pengeutpressing, forbrukerinteresser, vitenskap og teknologi, konkurranse og beskatning.⁴⁸ Anbefalingene for multinasjonale selskapers men-

³⁸ Černič (2008) s. 77.

³⁹ OECD Declaration on International Investment and Multinational Enterprises (1976).

⁴⁰ Høstmælingen (2003) s. 424-425; Olsen (2013) s. 1.

⁴¹ Høstmælingen (2003) s. 424-425.

⁴² Černič (2008) s. 77; OECD Guidelines, Declaration on International Investment and Multinational Enterprises para. I.

⁴³ OECD-medlemsstatene er Australia, Østerrike, Belgia, Canada, Chile, Tsjekkia, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Tyskland, Hellas, Ungarn, Island, Irland, Israel, Italia, Japan, Korea, Luxembourg, Mexico, Nederland, New Zealand, Norge, Polen, Portugal, Slovakia, Slovenia, Spania, Sverige, Sveits, Tyrkia, Storbritannia og USA. Se SOMO (2013) s. 42.

⁴⁴ Ikke-medlemstater som har vedtatt OECD-retningslinjene er Argentina, Brasil, Colombia, Costa Rica, Egypt, Jordan, Latvia, Litauen, Marokko, Peru, Romania og Tunisia. Se SOMO (2013) s. 42.

⁴⁵ Černič (2008) s. 78-82; Santner (2011) s. 375; SOMO (2013) s. 12.

⁴⁶ Comparative table of changes made to the 2000 text (2012) s. 33-38; OECD Update of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises; Schekulin (2011).

⁴⁷ Høstmælingen (2003) s. 424-425.

⁴⁸ OECD Guidelines I.

neskerettighetsansvar ble inntatt som en selvstendig del i kapittel VI ved revideringen i 2011. Tidligere inneholdt retningslinjene kun noen få enkeltbestemmelser om selskapers menneskerettighetsansvar. Menneskerettighetskapittelet inneholder seks anbefalinger om multinasjonale selskapers ivaretagelse av menneskerettighetene som alle er basert på og i samsvar med FN-retningslinjene.⁴⁹

⁴⁹ OECD Guidelines I. IV. Human Rights, Commentary on Human Rights para. 36.

2 Metodiske spørsmål og utfordringer

2.1 Innledende bemerkninger

Problemstillingen i det følgende er om FN- og OECD-retningslinjene metodisk sett gir et bedre utgangspunkt for private aktører som er utsatt for multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser enn folkeretten for øvrig. Dette vil belyses ved å se nærmere på retningslinjenes betydning for multinasjonale selskaper, retningslinjenes ansvarssubjekt sammenliknet med folkeretten ellers og hvorvidt skadelidende individer har adgang til å påberope retningslinjene.

2.2 FN- og OECD-retningslinjenes betydning

2.2.1 Rettslig betydning

FN- og OECD-retningslinjenes status som soft law leder til spørsmålet om retningslinjene kan tillegges rettslig betydning for multinasjonale selskapers menneskerettighetsansvar.⁵⁰ Eventuell rettslig betydning innebærer at retningslinjene kan anvendes for å holde selskaper ansvarlig for menneskerettighetskrenkelser ved domstolene.

Soft law er blitt definert som "rules which are neither strictly binding nor completely void of any legal significance".⁵¹ Følgelig er utgangspunktet at retningslinjene ikke binder selskaper. Det er likevel en glidende overgang mellom soft og hard law, slik at soft law-kilder i unntakstilfelle kan anses å ha rettslig betydning.⁵² Hvorvidt retningslinjene har rettslig betydning beror på en helhetsvurdering.⁵³

Retningslinjenes rettslige betydning vil for det første bero på retningslinjenes formelle status.⁵⁴ Begge dokumentenes status som retningslinjer taler i seg selv for at de kun er ment som ikke bindende anbefalinger overfor selskapene. I OECD-retningslinjenes forord para. 1 fremgår det at retningslinjene er anbefalinger fra medlemsstatene til selskaper og at bestemmelse-

⁵⁰ Černič (2008) s. 78; Olsen (2013) s. 2-4; Santner (2011) s. 376.

⁵¹ Bernardt (1984) referert til av Janis (2008) s. 55.

⁵² Janis (2008) s. 55-56; Olsen (2013) s. 3; Ruud (2006) s. 73; Shelton (2010) s. 165; Shelton (2013) s. 86.

⁵³ Ruud (2006) s. 73, 75.

⁵⁴ Ruud (2006) s. 73; Van Genugten (2000) s. 74-75.

ne har ikke-bindende karakter. I FN-retningslinjenes General Principles para. 3 heter det ”nothing in these Guiding Principles should be read as creating new international law obligations”. Dette har blitt tolket dithen at retningslinjene er i samsvar med tradisjonell internasjonal rett, hvor kun statene er bundet av internasjonale kilder.⁵⁵ Retningslinjenes formelle status er en sterk indikasjon på at deklarasjonene ikke kan tillegges rettslig betydning for multinationale selskapers menneskerettighetsansvar.

Utformingen av retningslinjenes ansvarsbestemmelser kan videre belyse retningslinjenes rettslige betydning.⁵⁶ Klare bestemmelser vil kunne tillegges større betydning enn generelle og vage bestemmelser.⁵⁷ For eksempel vil det være lettere å holde et selskap ansvarlig for barnearbeid dersom deklarasjonen uttrykkelig forbyr og spesifiserer hva som menes med barnearbeid. FN- og OECD-retningslinjene fremhever uttrykkelig at selskapene har ansvar for å respektere menneskerettighetene.⁵⁸ Videre gir retningslinjene detaljerte prosessuelle bestemmelser for hvordan selskapene skal ivareta ansvaret.⁵⁹ Dette taler for at både FN- og OECD-retningslinjene er mer bindende enn alminnelig soft law.

I tillegg vil det forhold at FN- og OECD-retningslinjene har sammenfallende ansvarsbestemmelser indikere at retningslinjene må anses mer autoritative enn andre corporate social responsibility (CSR)-instrumenter. Også dette taler for at retningslinjene har mindre soft law-preg.

Hvorvidt retningslinjene har egne gjennomføringsorganer og –mekanismer som bidrar til å effektivisere implementeringen av menneskerettighetene kan også belyse retningslinjenes rettslige betydning.⁶⁰ OECD-retningslinjene forplikter alle statene til å opprette National Contact Points (NCP), som skal ha hovedansvaret for implementeringen av OECD-retningslinjene

⁵⁵ Knox (2011) s. 11-12.

⁵⁶ Van Genugten (2000) s. 71-72.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ UN Guiding Principles II. A art. 11-15.

⁵⁹ UN Guiding Principles II. B.

⁶⁰ Černič (2008) s. 78-82; Olsen (2013) s. 2-4; Santner (2011) s. 375.

på nasjonalt nivå.⁶¹ NCPene har mandat til å behandle klagesaker og avgi fellende avgjørelser ved selskapers krenkelser av OECD-retningslinjene.⁶² Det har blitt hevdet at OECDs klage- og tvisteløsningsmekanisme fører til at OECD-retningslinjene må anses mer bindende enn alminnelig soft law.⁶³ FN-retningslinjenes gjennomføringorgan er the Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (WG).⁶⁴ WG operer på internasjonalt nivå og har ingen klageprosedyre tilsvarende NCPenes. Dette kan tale for at OECD-retningslinjene har mindre soft law-preg enn FN-retningslinjene.

Retningslinjenes rettslige betydning kan også bero på retningslinjenes tilblivelsesprosesser.⁶⁵ Når det gjelder OECD-retningslinjene er instrumentet blitt i stand ved politisk samarbeid mellom OECD-statene og deretter implementert av 42 stater.⁶⁶ FN-retningslinjene er vedtatt gjennom politisk samarbeid mellom alle FNs medlemsland, som omfatter hele verden. Det faktum at FN-retningslinjene har et større geografisk nedslagsfelt kan tale for at instrumentet har mindre soft law-preg enn OECD-retningslinjene. På den annen side er OECD-retningslinjene implementert av statene, slik at statene forplikter seg til å overholde retningslinjene.⁶⁷ Dette kan indikere at OECD-retningslinjene også bør anses mer bindende i forhold til multinasjonale selskaper sammenliknet med FN-retningslinjene. Under både FN- og OECD-retningslinjenes tilblivelsesprosess har multinasjonale selskaper selv, arbeidstakerorganisasjoner og andre organisasjoner vært involvert i stor grad. Den politiske prosessen og inkluderingen av næringslivet taler for at begge retningslinjene har mindre preg av soft law.⁶⁸

Drøftelsen viser at flere forhold kan tale for at FN- og OECD-prinsippene bør anses mer bindende enn alminnelige soft law-kilder. Blant annet taler de klare ansvarsbestemmelsene, tilblivelsesprosessen og særlig NCPenes klage- og tvisteløsningsmekanisme for at retningslinje-

⁶¹ OECD Guidelines II. I. para. 1; OECD Guidelines II. Commentary on the Implementation Procedures I. para. 7.

⁶² OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 1-3.

⁶³ Olsen (2013) s. 27-28; Van Genugten (2000) s. 74.

⁶⁴ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011).

⁶⁵ Van Genugten (2000) s. 75.

⁶⁶ Černič (2008) s. 78-82; Santner (2011) s. 375; SOMO (2013) s. 12.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Černič (2008) s. 78-82; Santner (2011) s. 375.

ne har rettslig betydning. Til tross for dette må retningslinjenes formelle status som retningsgivende anbefalinger og angivelse av at de ikke binder multinasjonale selskaper være det avgjørende for at retningslinjene anses som alminnelig soft law uten bindende virkning for multinasjonale selskaper.

2.2.2 Normativ betydning

FN- og OECD-retningslinjenes begrensede rettslige betydning leder til spørsmål om retningslinjene kan anses å ha normativ betydning for selskapers overholdelse av menneskerettighetene. Eventuell normativ betydning vil si at selskaper føler seg politisk forpliktet til å etterleve retningslinjene til tross for at retningslinjene ikke er rettslig bindende.⁶⁹

Utviklingen av internasjonale retningslinjer som mer eller mindre eksplisitt viser til FN- og OECD-retningslinjene kan for det første være en indikasjon på retningslinjenes normative betydning.⁷⁰ FN-retningslinjene har blitt gjengitt eller henvist til i flere internasjonale retningslinjer.⁷¹ I 2011 lanserte EU en ny CSR-strategi som oppfordrer alle EU-medlemslandene til å vedta en handlingsplan for implementeringen av FN-retningslinjene.⁷² Videre har EU vedtatt spesielle retningslinjer for små og mellomstore selskaper⁷³, olje- og gasssektoren⁷⁴, informasjons- og teknologisektoren⁷⁵ og arbeids- og rekrutteringsselskaper⁷⁶, som alle er basert på FN-retningslinjene. I 2012 vedtok UNCTAD *Investment Policy Framework for Sustainable Development*,⁷⁷ som oppfordrer myndighetene til å vedta krav om investoransvar, herunder krav om ivaretagelse av FN-retningslinjene. En av hovedårsakene til at OECD-

⁶⁹ Ruud (2006) s. 75.

⁷⁰ Kinley (2004) s. 958-960.

⁷¹ Addo (2014) s. 141.

⁷² Addo (2014) s. 141; European Commission COM (2011) 681.

⁷³ European Commission, *My business and human rights: A guide to human rights for small and medium-sized enterprises* (2012).

⁷⁴ European Commission, *Oil and Gas Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (2013).

⁷⁵ European Commission, *ICT Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (2013).

⁷⁶ European Commission, *Employment & Recruitment Agencies Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (2013).

⁷⁷ UNCTAD *Investment Policy Framework for Sustainable Development* (2012).

retningslinjene ble revidert i 2011 var at de skulle samsvare med FN-retningslinjene.⁷⁸ Også dette indikerer at FN-retningslinjene har normativ betydning.

Når det gjelder OECD-retningslinjene er det blitt hevdet at også disse har hatt innvirkning på utviklingen av andre internasjonale retningslinjer.⁷⁹ For eksempel er det vist til at retningslinjene har hatt betydning for utviklingen av *ISO 26000 Guidance on Social Responsibility*⁸⁰ og *Global Compact*.⁸¹ I tillegg har Ruggie referert til OECD-retningslinjene en rekke ganger i forbindelse med utviklingen av FN-retningslinjene.⁸²

Den vidtrekkende integreringen av FN- og OECD-retningslinjene i ulike internasjonale retningslinjer impliserer at FN- og OECD-retningslinjene har normativ betydning. Særlig gjelder dette FN-retningslinjene som danner utgangspunktet for flere andre internasjonale retningslinjer og i tillegg ligger til grunn for OECD-retningslinjenes revidering i 2011.

Videre kan utviklingen av nasjonale regler som er basert på eller viser til retningslinjene tale for at retningslinjene har normativ betydning. Flere land har vedtatt reguleringer som viser til FN- eller OECD-retningslinjene.⁸³ For eksempel har nederlandske myndigheter satt krav om overholdelse av OECD-retningslinjene for at selskaper skal få tilgang på offentlig støtte.⁸⁴ I 2013 vedtok Storbritannia, som det første EU-landet, handlingsplan for implementering av FN-retningslinjene i henhold til EUs nye CSR-strategi.⁸⁵ Flere andre land har også utviklet eller er i ferd med å utvikle mer eller mindre bindende regler om selskapers menneskerettsansvar.⁸⁶

⁷⁸ OECD Guidelines I. IV. Human Rights, Commentary on Human Rights para. 36; Schekulin (2011).

⁷⁹ OECD Watch (2010) s. 21.

⁸⁰ ISO 26000 Guidance on Social Responsibility (2010).

⁸¹ OECD Watch (2010) s. 21.

⁸² Human Rights Council A/HRC/8/5/Add.1 (2008) s. 31; Human Rights Council A/HRC/11/13 (2009) s. 3-4, 8, 11-3; Human Rights Council A/HRC/17/31/Add.1. (2011) s. 4-5.

⁸³ Tørres (2003) s. 24-25.

⁸⁴ Tørres (2003) s. 25.

⁸⁵ Addo (2014) s. 141; European Commission COM (2011) 681.

⁸⁶ Tørres (2003) s. 24; Ward (2003) s. 3-5.

Endelig kan normativ betydning spores i selskapers oppførsel og innrettelse etter retningslinjene.⁸⁷ I dag er det få multinasjonale selskaper som ikke har utarbeidet mer eller mindre adekvate selskapsinterne retningslinjer for ivaretagelse av menneskerettighetene.⁸⁸ Flere av disse retningslinjene viser uttrykkelig til FN- og OECD-retningslinjene.⁸⁹ For eksempel har McDonald's etter press fra flere hold nylig avgitt en rapport om selskapets menneskerettighetsansvar, herunder at selskapet ivaretar FN- og OECD-retningslinjene.⁹⁰ Også selskaper som Nestlé og Statoil viser uttrykkelig til FN- og OECD-retningslinjene i selskapsinterne retningslinjer.⁹¹

Til tross for at stadig flere selskaper formelt sett gjennomfører FN- og OECD-retningslinjene, er det flere eksempler på at selskapers interne retningslinjer ikke følges i praksis.⁹² Statoils virksomhet kan tjene som eksempel. Til tross for at selskapets interne retningslinjer erklærer at selskapet ivaretar både FN- og OECD-retningslinjene, har selskapet vært i søkelyset for sin tvilsomme menneskerettighetspraksis flere ganger.⁹³ Blant annet har selskapet vært kritisert for sine investeringer i og samarbeid med korrupte og udemokratiske regimer som undergraver menneskerettighetene.⁹⁴ Slike påstander har vært knyttet til Statoils virksomhet i Angola, Algerie og Aserbajdsjan.⁹⁵ Nylig har Statoil vært kritisert for sine oljeinvesteringer og samarbeid med angolanske myndigheter, som er mistenkt for å unndra penger fra statskassen og menneskerettighetskrenkelser.⁹⁶ Det internasjonale pengefondet har antatt at det ble borte rundt 180 milliarder kroner fra Angolas statskasse mellom 2007 og 2010.⁹⁷ Til tross for dette fortsetter Statoil sitt samarbeid med angolanske myndigheter og har per dags dato investert rundt 60 milliarder kroner i Angolas oljevirksomhet.⁹⁸

⁸⁷ Joseph (2004) s. 6-7; Kinley (2004) s. 958-960.

⁸⁸ Ruggie (2007) s. 836; Tørres (2003) s. 5.

⁸⁹ McDonald's (2014); Nestlé (2013); Statoil (2013).

⁹⁰ McDonald's (2014); Mehra (2014).

⁹¹ Nestlé (2013).

⁹² Harrison (2012); Nike, Inc, v. Kasky.

⁹³ Møller (2013); Sundnes (2014); VG (2013).

⁹⁴ Møller (2013); VG (2013).

⁹⁵ Møller (2013).

⁹⁶ Møller (2013); Sundnes (2014); VG (2013).

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Møller (2013).

Eksempelet illustrerer at FN- og OECD-retningslinjene i flere tilfeller kan ha formell gjennomslagskraft ved at de integreres i selskapsinterne retningslinjer, uten at de nødvendigvis etterleves i praksis. Dette indikerer at normativ betydning ikke bare kan måles ut fra selskapers formelle etterlevelse av retningslinjene. Følgelig må det antas at retningslinjenes normative betydning med hensyn til selskapenes faktiske etterlevelse i flere tilfeller er begrenset.

På denne bakgrunn konkluderes det med at FN- og OECD-retningslinjene har normativ betydning, men at denne er begrenset som følge av selskapers manglende etterlevelse av retningslinjene.

2.3 Multinasjonale selskapers stilling som ansvarssubjekt

FN- og OECD-retningslinjene adresserer multinasjonale selskaper som menneskerettslig ansvarssubjekt. For å belyse spørsmålet om FN- og OECD-retningslinjene gir et bedre vern for skadelidende individer metodisk sett, reises spørsmålet om retningslinjenes ansvarssubjekt harmonerer eller eventuelt står i kontrast til det menneskerettslige ansvarssubjektet i folkeretten.

Det folkerettslige utgangspunktet er at kun statene kan holdes ansvarlige for brudd på menneskerettighetene.⁹⁹ Dette fremgår uttrykkelig av sentrale internasjonale menneskerettighets-traktater, som blant annet ICCPR, ICESCR og *European Convention on Human Rights* (ECHR).¹⁰⁰

Selv om multinasjonale selskaper i utgangspunktet ikke er alminnelig menneskerettslige ansvarssubjekter i folkeretten, synes det å være en økende internasjonal anerkjennelse av multinasjonale selskapers menneskerettighetsansvar.¹⁰¹ For det første har den selskapsrettslige piercing the corporate veil-doktrinen blitt anvendt for å statuere ansvar for multinasjonale selskaper.¹⁰² Til tross for at doktrinen er blitt anvendt som grunnlag for å holde morselskaper

⁹⁹ Høstmælingen (2003) s. 423.

¹⁰⁰ ECHR art. 1; ICCPR art. 2; ICESCR art. 2; Kinley (2004) s. 944-945.

¹⁰¹ Kinley (2004) s. 946; Ratner (2001) s. 475.

¹⁰² Enneking (2012) s. 247-248; Wilson (2006) s. 63-65.

ansvarlige for gjeld som følge av menneskerettighetskrenkelser, gir den ikke grunnlag for å statuere morselskapsansvar for menneskerettighetskrenkelsen som sådan. Doktrinen impliserer derfor ikke et direkte morselskapsansvar på menneskerettslig grunnlag. I tillegg har doktrinen hovedsakelig et nasjonalt nedslagsfelt, og kan derfor ikke anses som uttrykk for en internasjonal doktrine. Til tross for dette indikerer anvendelsen av doktrinen på nasjonalt nivå en økende anerkjennelse av multinasjonale selskapers ansvar for menneskerettighetskrenkelser og konsekvensene av dette.

Videre søker foreign direct liability-sakene å holde multinasjonale selskaper direkte ansvarlige for menneskerettighetskrenkelser på erstatningsrettslig grunnlag for morselskapets egne feilaktige handlinger eller unnlatelser i forbindelse med datterselskapers miljø- og menneskerettighetskrenkelser begått i utlandet.¹⁰³ Sammenliknet med piercing the corporate veil-doktrinen som innebærer en identifisering av mor- og datterselskapers aktiviteter på selskapsrettslig grunnlag, forsøker foreign direct liability-sakene å adressere subjektivt ansvar på erstatningsrettslig grunnlag.¹⁰⁴ Foreign direct liability-saker har hovedsakelig blitt ført for amerikanske domstoler under *Alien Tort Claims Act* (ATCA).¹⁰⁵ ATCA gir domstolene adgang til å statuere erstatningsansvar for multinasjonale selskaper ved datterselskapers brudd på internasjonale menneskerettigheter og internasjonale forbrytelser.¹⁰⁶ Spørsmålet om multinasjonale selskapers erstatningsansvar som følge av menneskerettighetskrenkelser ble reist for første gang i *Doe v. Unocal* i 1997¹⁰⁷, da oljeselskapet Unocal ble saksøkt av burmesiske bønder for brudd på menneskerettighetene i forbindelse med utbygging av en gassrørledning i Burma

¹⁰³ Enneking (2012) s. 92, 247-248.

¹⁰⁴ *Chandler v. Cape plc.* para. 69; Enneking (2012) s. 247-248.

¹⁰⁵ Enneking (2012) s. 80-83; Tørres (2003) s. 25.

¹⁰⁶ *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.* fra 2013 synes imidlertid å innebære en innsnevring av ATCA sin rekkevidde med hensyn til foreign direct liability-sakene. *Kiobel*-saken gjaldt et erstatningssøksmål fra flere nigerianske statsborgere mot det multinasjonale selskapet Royal Dutch Shell, som følge av menneskerettighetskrenkelser forårsaket av Royal Dutch Shell sitt datterselskap i Nigeria på 1990-tallet. US Supreme Court kom under dissens (5-4) til at saken måtte avvises, da ATCA ikke ga domstolen jurisdiksjon overfor datterselskapets menneskerettighetskrenkelser begått i utlandet. Etter denne dommen er det usikkert hvorvidt amerikanske domstoler har jurisdiksjon til å dømme morselskaper for datterselskapers menneskerettighetskrenkelser i utlandet. Se Enneking (2012) s. 87-88; Enneking (2014) s. 45-49.

¹⁰⁷ *Doe v. Unocal* (1997).

(Myanmar).¹⁰⁸ Saksøkerne hevdet seg utsatt for tvangsflytting, tvangsarbeid, voldtekt, tortur og drap av den burmesiske hæren i forbindelse med rørutbyggingen.¹⁰⁹ Domstolen uttalte at ATCA ga amerikanske domstoler kompetanse til å holde multinasjonale selskaper erstatningsansvarlige for internasjonale menneskerettighetsbrudd.¹¹⁰ Rettssaken ble anket til California Supreme Court, men endte med forlik i 2005 hvor Unocal gikk med på å betale erstatning til de berørte individene.¹¹¹ Etter Unocal-saken har det til dags dato vært rundt 150 søksmål mot multinasjonale selskaper som følge av menneskerettighets- og miljøkrenkelser ved amerikanske domstoler.¹¹²

De senere årene har foreign direct liability-saker blitt behandlet av domstoler i blant annet Canada, Australia, Storbritannia og Nederland.¹¹³ Sakene utenfor USA har imidlertid vært basert på nasjonale erstatningsrettslige prinsipper og morselskapenes krenkelse av "duties of care" overfor individer og/eller lokalsamfunn i datterselskapenes vertsland.¹¹⁴

Som følge av at foreign direct liability-sakene hovedsakelig er basert på nasjonal rett, vil heller ikke disse sakene gi grunnlag for å anse multinasjonale selskaper som alminnelig menneskerettslig ansvarssubjekt. Videre holdes selskapene ansvarlig for det påfølgende erstatningskravet og ikke for menneskerettighetskrenkelsen som sådan. Til tross for dette indikerer dommene en tiltakende internasjonal tilbøyelighet til å statuere ansvar for multinasjonale selskaper som følge av menneskerettighetsbrudd.

Utviklingen av internasjonale retningslinjer som oppstiller selskapsrettslig menneskerettighetsansvar indikerer også en stadig sterkere anerkjennelse av multinasjonale selskaper som ansvarssubjekt. I tillegg til FN- og OECD-retningslinjene søker ILOs *Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy*¹¹⁵, ISO 26000 og Glo-

¹⁰⁸ Doe v. Unocal para. I; Tørres (2003) s. 25.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Doe v. Unocal para. IV; Peterson (1998) s. 277; Ward (2003) s. 8.

¹¹¹ EarthRights International.

¹¹² Enneking (2014) s. 44.

¹¹³ Enneking (2012) s. 88.

¹¹⁴ Chandler v. Cape plc.; Enneking (2012) s. 88.

¹¹⁵ ILO Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy (2006).

bal Compact å holde multinasjonale selskaper ansvarlige for menneskerettighetskrenkelser. Retningslinjene er imidlertid soft law-instrumenter og gir derfor ikke grunnlag for å anse multinasjonale selskaper som alminnelig menneskerettslig ansvarssubjekt etter folkeretten.

Sikkerhetsrådets oppnevning av United Nations Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth in the Democratic Republic of the Congo¹¹⁶ og påfølgende svartelisting av 85 multinasjonale selskaper for brudd på OECD-retningslinjene, viser også at det internasjonale samfunnet er tilbøyelige til å statuere menneskerettighetsansvar for multinasjonale selskaper.¹¹⁷ Sikkerhetsrådet har imidlertid ikke kompetanse til å avsi bindende avgjørelser. Erklæringen gir derfor ikke grunnlag for en antakelse om multinasjonale selskaper som alminnelig menneskerettslig ansvarssubjekt i folkeretten.

Til tross for at drøftelsen viser at stadig flere aktører på nasjonalt og internasjonalt nivå er villige til å statuere ansvar for multinasjonale selskaper som følge av menneskerettighetskrenkelser, er det ikke grunnlag for å hevde at multinasjonale selskaper er alminnelige menneskerettslige ansvarssubjekt i folkeretten.¹¹⁸ På denne bakgrunn kan det slutes at FN- og OECD-retningslinjenes ansvarssubjekt står i kontrast til det alminnelige menneskerettslige ansvarssubjektet i folkeretten. FN- og OECD-retningslinjene og andre soft law-instrumenter¹¹⁹ er de eneste internasjonale kildene som statuerer menneskerettighetsansvar for multinasjonale selskaper. Følgelig indikerer retningslinjenes anerkjennelse av multinasjonale selskaper som menneskerettslig ansvarssubjekt et bedre metodisk utgangspunkt for skadelidende individer sammenliknet med folkeretten for øvrig.

¹¹⁶ Security Council S/2002/1146 (2002) annex I.

¹¹⁷ OECD Watch (2010) s. 6; Tørres (2003) s. 23.

¹¹⁸ Commission on Human Rights E/CN.4/2006/97 (2006) para. 56-69; Knox (2011) s. 9-11.

¹¹⁹ ILO Tripartite Declaration of Principles concerning; ISO 26000 Guidance on Social Responsibility (2010); Multinational Enterprises and Social Policy (2006); UN Global Compact (2000).

2.4 Individens adgang til å påberope menneskerettighetskrenkelser overfor multinasjonale selskaper

Spørsmålet i det følgende er om FN- og OECD-retningslinjene gir skadelidende individer større adgang til å påberope menneskerettighetskrenkelser overfor multinasjonale selskaper enn folkeretten ellers.

Det folkerettslige utgangspunktet er at individene ikke har adgang til å påberope menneskerettighetskrenkelser overfor private aktører i henhold til alminnelige menneskerettighetstraktater.¹²⁰ Skadelidende individer er dermed avhengig av at deres hjemstater gir adgang til å reise sak mot datterselskaper som er registrert i landet.¹²¹ Dette må sies å være en barriere for effektiv beskyttelse av individers menneskerettigheter, da en rekke stater verken har motivasjon for eller mulighet til å saksøke multinasjonale selskaper som opererer i staten.¹²² Praksis viser at flere stater prioriterer næringslivsutvikling fremfor ivaretagelse av menneskerettighetene.¹²³ Årsaken er ofte at statene ser seg avhengige av multinasjonale selskapers investeringer for å utvikle landets økonomi.¹²⁴

Spørsmålet er videre om det foreligger andre internasjonale kilder som gjør unntak fra hovedregelen om manglende søksmålskompetanse for individer.

I foreign direct liability-sakene er individer i enkelte tilfeller gitt søksmålsadgang i morselskapers hjemland for datterselskapers miljø- og menneskerettighetskrenkelser i utlandet.¹²⁵ I den nederlandske foreign direct liability-saken *Dutch Shell Nigeria*¹²⁶ ble fire nigerianske bønder og den nederlandske ikke-statlige organisasjonen (NGO) Milieudéfensie gitt søks-

¹²⁰ Ruud (2006) s. 114-115.

¹²¹ Ibid.

¹²² Joseph (2004) s. 4-5.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Enneking (2014) s. 44-46.

¹²⁶ *Dutch Shell Nigeria* (2009) para. 3.8.

målsadgang for The Hague District Court i Nederland.¹²⁷ Saksøkerne gjorde gjeldende at det multinasjonale selskapet Royal Dutch Shell og dets nigerianske datterselskaper var ansvarlige for ødeleggelsene som følge av en rekke oljeutslipp i nærheten av tre nigerianske landsbyer.¹²⁸ Som nevnt tidligere avgjøres sakene i henhold til nasjonal rett og kan derfor ikke tas til inntekt for en generell internasjonal menneskerettslig søksmålsadgang for individer ved multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser. Sakene kan imidlertid tale for en økende anerkjennelse av individers søksmålsadgang overfor multinasjonale selskaper. Etter dette konkluderes det med at individer ikke har en alminnelig søksmålsadgang overfor multinasjonale selskaper i henhold til folkeretten.

FN- og OECD-retningslinjene oppstiller ikke søksmålsadgang for individer. OECD-retningslinjene pålegger imidlertid statene å opprette NCPer, som har kompetanse til å behandle individklager.¹²⁹ NCPene kan avsi avgjørelser om hvorvidt det innklagede selskapet har krenket OECD-retningslinjenes menneskerettighetsbestemmelser, men avgjørelsene vil ikke ha bindende virkning overfor selskapene.¹³⁰ FN-retningslinjene har ingen tilsvarende mekanisme for individklager. Til tross for at NCPene ikke kan avsi bindende avgjørelser indikerer klagemekanismen at OECD-retningslinjene gir individene videre adgang til å gjøre menneskerettighetskrenkelser gjeldende overfor multinasjonale selskaper.

På denne bakgrunn kan det konkluderes med at OECD-retningslinjene gir individene større adgang til å påberope sine rettigheter overfor multinasjonale selskaper enn folkeretten for øvrig. FN-retningslinjene harmonerer derimot med folkeretten ved at den ikke gir individene adgang til å påberope menneskerettighetsbrudd.

2.5 Konklusjon

FN- og OECD-retningslinjene adresserer multinasjonale selskaper som menneskerettslig ansvarssubjekt. Dette står i kontrast til folkeretten, hvor det ikke statueres menneskerettighetsansvar for multinasjonale selskaper.

¹²⁷ Enneking (2014) s. 45-47.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 1-3.

¹³⁰ Ibid.

Når det gjelder individers adgang til å påberope menneskerettighetskrenkelser overfor multinasjonale selskaper, oppstiller OECD-retningslinjene en individklageordning. Dette står i kontrast til folkeretten og taler for at OECD-retningslinjene er et bedre metodisk utgangspunkt for individene. FN-retningslinjene har ingen tilsvarende mekanisme.

Selv om FN- og OECD-retningslinjenes statuering av multinasjonale selskaper som menneskerettslig ansvarssubjekt og OECD-retningslinjenes individklageordning synes å være en forbedring sammenliknet med folkeretten ellers, vil retningslinjene ikke kunne tillegges rettslig betydning overfor multinasjonale selskaper ved menneskerettighetskrenkelser. Følgelig gis ikke skadelidende individer mulighet til å påberope sine rettigheter overfor multinasjonale selskaper ved domstolene. Dette må antas å være en stor barriere for beskyttelse av individenes menneskerettigheter, da en ser at en rekke stater og selskaper nedprioriterer menneskerettighetene.

Etter hvert som multinasjonale selskaper får større makt i verdenssamfunnet må det derfor anses nødvendig å modifisere det folkerettslige utgangspunktet om statene som eksklusivt ansvarssubjekt, slik at individer gis adgang til å påberope sine rettigheter overfor multinasjonale selskaper ved domstolene. Et viktig argument i denne sammenheng er at folkeretten, på lik linje med andre rettssystemer, må tilpasses samfunnsbehovet til enhver tid. Når multinasjonale selskaper som følge av sin makt settes i posisjon til å påvirke menneskerettighetene, er det nødvendig å utvikle bindende internasjonale instrumenter som gir individene adgang til å gjøre sine rettigheter gjeldende overfor multinasjonale selskaper.

På den annen side reiser det seg flere utfordringer i forbindelse med utvikling av bindende internasjonale regler. Blant annet er det fare for at stater ikke vil være villige til å samarbeide om et felles internasjonalt regelverk for multinasjonale selskapers menneskerettighetsansvar. Manglende konsensus kan dermed føre til at et eventuelt regelverk kun gir uttrykk for minimumsstandarder. Til tross for dette viser menneskerettighetssituasjonen per dags dato at det er et tvingende behov for bindende internasjonale regler og håndhevingsmuligheter for individer, selv om en vil komme til å møte på utfordringer i forbindelse med regelutviklingen.

3 Retningslinjenes ansvarsbestemmelser

3.1 Innledende bemerkninger

Problemstillingen er om morselskaper har menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter i henhold til FN- og OECD-retningslinjene og innholdet i en eventuell ansvarsnorm. Da OECD-retningslinjene viser til og følgelig er i samsvar med FN-retningslinjenes ansvarsbestemmelser, vil drøftelsen ta utgangspunkt i FN-retningslinjenes ansvarsbestemmelser.¹³¹ FN-retningslinjenes andre pilar om ”corporate responsibility to respect human rights” regulerer selskapers menneskerettighetsansvar, og vil undersøkes nærmere. I det følgende drøftes for det første de materielle bestemmelsene som er av betydning for spørsmålet om morselskaper har menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter og innholdet i en eventuell ansvarsnorm. Deretter drøftes de prosessuelle bestemmelsene som er av betydning for spørsmålet om morselskaper har menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter.

3.2 Ansvarsbestemmelsenes materielle side

3.2.1 Artikkel 11

FN-retningslinjenes andre pilar del A inneholder materielle bestemmelser for selskapers menneskerettighetsansvar. Del A introduseres med artikkel 11 som fastlegger selskapers ansvar for å respektere menneskerettighetene:

”Business enterprises should respect human rights. This means that they should avoid infringing on the human rights of others and should address adverse human rights impacts with which they are involved”.¹³²

Bestemmelsen reiser flere spørsmål med hensyn til morselskapers eventuelle menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter.¹³³ I det følgende drøftes innholdet i termene ”business enterprises” i 3.2.2, ”human rights” i 3.2.3 og ”respect” i 3.2.4. Dette vil bidra til å

¹³¹ OECD Guidelines I. IV. Human Rights, Commentary on Human Rights para. 36.

¹³² UN Guiding Principles II. A art. 11.

¹³³ Deva (2012) s. 105.

klargjøre hvorvidt morselskaper har menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter og innholdet i en eventuell ansvarsnorm.

3.2.2 "Business enterprises"

I følge artikkel 11 er "business enterprises" ansvarssubjektet etter retningslinjene. Spørsmålet er om "business enterprises" kan anses å omfatte multinasjonale selskaper som sådan.

Den naturlige språklige forståelsen av ordlyden "business enterprises" er selskaper generelt. Ordlyden setter ingen begrensninger for hvilke selskapsstrukturer som kan anses omfattet av uttrykket "business enterprises". Ordlydens naturlige forståelse taler derfor for at også multinasjonale selskaper, som består av morselskaper og tilknyttede datterselskaper, er omfattet. Dette underbygges av artikkel 14, hvor det fremgår at "responsibility of business enterprises" refererer til alle selskaper "regardless of their size, sector, operational context, ownership and structure".¹³⁴ På denne bakgrunn konkluderes det med at artikkel 11 sin ordlyd "business enterprises" inkluderer multinasjonale selskaper.

3.2.3 "Human rights"

I følge artikkel 11 skal selskapene respektere "human rights". Dette leder til spørsmålet om hva som er innholdet i "human rights" og følgelig hvilke menneskerettigheter som er omfattet av morselskapers menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter.¹³⁵

Den naturlige forståelsen av ordlyden "human rights" er menneskerettigheter generelt. Ordlydens naturlige forståelse taler derfor for at alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter er omfattet av bestemmelsen.

Artikkel 12 beskriver nærmere hva som menes med uttrykket "human rights" og kan dermed belyse innholdet i ansvarsbestemmelsen i artikkel 11. Artikkel 12 sier som følger:

"The responsibility of business enterprises to respect human rights refers to internationally recognized human rights – understood, at a minimum, as those expressed in the International

¹³⁴ Mares (2012) s. 170.

¹³⁵ Deva (2012) s. 105; UN Guiding Principles II. A art. 11 og 13.

Bill of Human Rights and the principles concerning fundamental rights set out in the International Labour Organization's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work.”

Etter denne bestemmelsen omfatter selskapers menneskerettighetsansvar for det første rettighetene i *Universal Declaration of Human Rights*¹³⁶, ICCPR og ICESCR i tillegg til *ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*¹³⁷. Uttrykket ”at a minimum” indikerer imidlertid at selskapene også må ta andre menneskerettighetsinstrumenter i betraktning for å ivareta menneskerettighetsansvaret.¹³⁸ I følge kommentaren til artikkel 12 gjelder selskapers menneskerettighetsansvar alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter.¹³⁹ Artikkel 12 taler derfor for at innholdet i artikkel 11 sin ordlyd ”human rights” omfatter samtlige internasjonale menneskerettigheter.

På denne bakgrunn kan det konkluderes med at ”human rights” i artikkel 11 omfatter alle internasjonale menneskerettigheter. Morselskapers menneskerettighetsansvar for datterselskapers virksomheter kan derfor potensielt sett omfatte alle internasjonale menneskerettigheter.¹⁴⁰

3.2.4 ”Respect”

Spørsmålet er hva som kreves av selskaper for å ivareta kravet om ”respect” i artikkel 11 og følgelig om morselskaper har handlingsforpliktelse under menneskerettighetsansvaret.¹⁴¹

Den naturlige forståelsen av ordlyden ”respect” er at en skal ha en anerkjennende holdning eller aktelse overfor andre. Ordlydens naturlige forståelse taler derfor mot at selskaper har handlingsforpliktelser under menneskerettighetsansvaret.

I artikkel 11 annet punkt fremgår det at ”respect” innebærer at selskaper ”should avoid infringing on the human rights of others and should address adverse human rights impacts with

¹³⁶ Universal Declaration of Human Rights (1948).

¹³⁷ ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (1998).

¹³⁸ Deva (2012) s. 105; UN Guiding Principles II. A art. 12 Commentary.

¹³⁹ UN Guiding Principles II. A art. 12 Commentary.

¹⁴⁰ UN Guiding Principles II. A art. 12; UN Guiding Principles II. A art. 12 Commentary.

¹⁴¹ Deva (2012) s. 105.

which they are involved”. Ordlyden ”avoid infringing” kan også forstås som at selskaper ikke har handlingsforpliktelser under menneskerettighetsansvaret. På den annen side er det naturlig å forstå ordlyden ”should address” dithen at selskaper må foreta seg noe aktivt for å ivareta menneskerettighetsansvaret. Artikkel 11 annet punkt taler derfor for at ”respect” også inkluderer en handlingsforpliktelse. Dette underbygges av artikkel 13 som sier at ”respect” innebærer at selskaper skal ”address such impacts”¹⁴² og ”Seek to prevent or mitigate adverse human rights impacts”¹⁴³. Følgelig er artikkel 11 annet punkt tolket i lys av artikkel 13 en sterk indikasjon på at ordlyden ”respect” i artikkel 11 oppstiller en handlingsforpliktelse for selskaper.

Øvrige deler av regelverket kan også kaste lys over innholdet i artikkel 11 sin ordlyd ”respect”. Den prosessuelle delen stiller blant annet krav om due diligence-prosess.¹⁴⁴ Due diligence innebærer at selskapene må foreta en konsekvensutredning av virksomheten og integrere funnene.¹⁴⁵ Den prosessuelle delen indikerer derfor at selskaper må foreta seg noe aktivt for å ivareta menneskerettighetsansvaret. Dette taler for at ”respect” også omfatter en handlingsforpliktelse.¹⁴⁶

Til tross for at en naturlig forståelse av uttrykket ”respect” taler mot en handlingsforpliktelse for selskapene, impliserer artikkel 11 annet ledd, artikkel 13 og den prosessuelle delen av retningslinjene at ”respect” innebærer en handlingsforpliktelse for selskapene. På denne bakgrunn konkluderes det med at ”respect” tolket i lys av nevnte faktorer innebære en handlingsforpliktelse for morselskaper.

Tolkningen av innholdet i artikkel 11 sin ansvarsbestemmelse i lys av øvrige materielle bestemmelser i del A indikerer at morselskaper har ansvar for aktivt å ivareta alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter i datterselskapers virksomheter. Del B sine prosessuelle bestemmelser angir nærmere hva selskapene må gjøre for å ivareta menneskerettighetsansvaret. Temaet i det følgende er hvilke tiltak selskapene må iverksette for å ivareta menneskerettighetsansvaret, og deretter om de prosessuelle bestemmelsene gir klare nok vilkår og frem-

¹⁴² UN Guiding Principles II. A art. 13 a.

¹⁴³ UN Guiding Principles II. A art. 13 b.

¹⁴⁴ UN Guiding Principles II. B art. 15 b og 17.

¹⁴⁵ UN Guiding Principles II. A art. 17.

¹⁴⁶ Deva (2012) s. 105.

gangsmåter for å oppstille menneskerettighetsansvar for morselskaper med hensyn til datterselskapers virksomheter.

3.3 Ansvarsbestemmelsenes prosessuelle side

3.3.1 Policy commitment

De prosessuelle bestemmelsene krever at selskaper implementerer og gjennomfører tre kumulative tiltak: ”policy commitment”¹⁴⁷, ”due diligence process”¹⁴⁸ og ”processes to enable remediation”.¹⁴⁹ Når det gjelder policy commitment krever artikkel 16 følgende:

”As the basis for embedding their responsibility to respect human rights, business enterprises should express their commitment to meet this responsibility through a statement of policy (...)”

Spørsmålet er for det første hva som menes med ”policy commitment”. I følge artikkel 16 innebærer ”policy commitment” at selskaper skal vedta ”statement” om at selskapene er forpliktet til å respektere menneskerettighetene.¹⁵⁰ Hvilken form som benyttes for å statuere selskapets ansvar, forpliktelser og forventninger er uten betydning, men uttalelsen burde gjøres offentlig tilgjengelig.¹⁵¹ Selskaper kan derfor oppfylle kravet om policy commitment ved å innta en menneskerettighetserklæring i selskapsinterne retningslinjer, kontrakter, arbeidskontrakter, markedsføring eller på annen måte.¹⁵²

For det andre reises spørsmålet om morselskaper har ansvar for å utvikle policy commitments for datterselskapers virksomheter. Etter artikkel 16 bokstav c skal policy commitments fastsette forventninger selskaper har til ”business partners and other parties directly linked to its operations, products or services”. En naturlig forståelse av ordlyden ”business partners” er selskapers relasjoner eller partnere generelt. Følgelig gir ordlyden uttrykk for en vid forståelse

¹⁴⁷ UN Guiding Principles II. A art. 16.

¹⁴⁸ UN Guiding Principles II. A art. 17.

¹⁴⁹ UN Guiding Principles II. A art. 15; UN Guiding Principles II. A art. 15 og 16; UN Guiding Principles II. A art. 22.

¹⁵⁰ UN Guiding Principles II. A art. 16; UN Guiding Principles II. A art. 16 Commentary.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Tørres (2003) s. 25-26.

som må antas å omfatte datterselskaper som et minimum. Etter dette kan det konkluderes med at morselskaper har ansvar for å utarbeide policy commitments for datterselskapers virksomheter.

Praksis indikerer at stadig flere selskaper vedtar ulike former for policy commitments.¹⁵³ Undersøkelser ved utarbeidelsen av FN-retningslinjene viste at omtrent alle selskapene som deltok i undersøkelsen hadde vedtatt en eller annen form for policy commitments.¹⁵⁴ Særlig praktisk er det at selskaper utarbeider selskapsinterne retningslinjer for sine menneskerettighetsforpliktelser.¹⁵⁵ Det er imidlertid flere eksempler på at selskaper vedtar interne retningslinjer for menneskerettighetsforpliktelser som ikke etterleves i praksis.¹⁵⁶ Også i denne sammenheng vil Statoil tjene som eksempel.¹⁵⁷ Til tross for at Statoil har vedtatt interne retningslinjer som viser til FN- og OECD-retningslinjene, har selskapet flere ganger vært kritisert for tvilssom menneskerettighetspraksis, som vist i 2.2.2. Det faktum at stadig flere selskaper vedtar policy commitments som ikke gjennomføres i praksis, leder til spørsmålet om policy commitments kan tillegges rettslig betydning for selskapene.

Den nederlandske Batco-saken¹⁵⁸ er illustrerende for den rettslige betydningen av policy commitments i selskapsinterne retningslinjer. Dommen gjaldt spørsmålet om Batco Tobacco Factory var bundet av sine interne retningslinjer som inkluderte OECD-retningslinjenes arbeidstakerrettigheter.¹⁵⁹ Batco planla delvis flytting av virksomheten uten å informere bedriftsutvalget og fagforeningen, som de hadde plikt til etter sine interne retningslinjer og OECD-retningslinjene.¹⁶⁰ Domstolen kom til at selskapet var bundet av sine interne retningslinjer, herunder OECD-retningslinjene, og at selskapet derfor ikke kunne gjennomføre flyt-

¹⁵³ Human Rights Council A/HRC/4/35 (2007) para. 63-75; Ruggie (2007) s. 835-837.

¹⁵⁴ Human Rights Council A/HRC/4/35 (2007) para. 63-75.

¹⁵⁵ Tørres (2003) s. 5, 32-33.

¹⁵⁶ Harrison (2012); Nike, Inc, v. Kasky.

¹⁵⁷ Se drøftelsen i 2.2.2.

¹⁵⁸ Batco referert til av Van Genugten (2000) s. 71-73.

¹⁵⁹ Jägers (2008) s. 857-858; Van Genugten (2000) s. 72.

¹⁶⁰ Van Genugten (2000) s. 71-73.

tingen.¹⁶¹ Til tross for at avgjørelsen gjaldt arbeidstakerrettigheter, impliserer avgjørelsen at policy commitments inntatt i interne retningslinjer kan binde selskaper.¹⁶²

I den amerikanske dommen *Doe v. Wal-Mart*¹⁶³ kom imidlertid domstolen til motsatt resultat. En rekke fabrikkansatte ved Wal-Marts fabrikker i Kina, Bangladesh, Indonesia, Swaziland og Nicaragua rettet et gruppesøksmål mot Wal-Mart, hvor de anførte at Wal-Mart måtte holdes ansvarlig for de kritikkverdige arbeidsforholdene på sine fabrikker.¹⁶⁴ Saksøkerne viste til at Wal-Mart hadde vedtatt interne retningslinjer hvor det ble stilt krav til leverandørenes arbeidsforhold og at Wal-Mart forbeholdt seg retten til å inspisere og overvåke fabrikkene.¹⁶⁵ US Court of Appeals frikjente Wal-Mart, med begrunnelsen at interne retningslinjer ikke er rettslig bindende for selskaper.¹⁶⁶

Bacto-saken og *Doe v. Wal-Mart* viser at det er usikkert hvorvidt policy commitments i interne retningslinjer er rettslig bindende for selskapene. Dette vil i stor grad kunne avhenge av statenes nasjonale selskapslovgivning. I de fleste land vil imidlertid interne retningslinjer være uten rettslig betydning for selskaper.¹⁶⁷

Videre er det mulig at policy commitments kan få rettslig betydning på andre rettsgrunnlag. Dommen *Nike, Inc. v. Kasky*¹⁶⁸ omhandler spørsmålet om policy commitments kan få rettslig betydning på grunnlag av markedsføringslovgivning. Bakgrunnen for saken var at Nike hadde markedsført at virksomheten var i samsvar med menneskerettighetene, mens selskapet i virkeligheten produserte sine produkter hos såkalte sweatshops.¹⁶⁹ California Supreme Court mente Nikes uttalelser var kommersielle, og at det måtte vurderes hvorvidt disse var i strid med den

¹⁶¹ Van Genugten (2000) s. 72.

¹⁶² Van Genugten (2000) s. 71-73.

¹⁶³ *Doe v. Wal-Mart*.

¹⁶⁴ *Doe v. Wal-Mart* para. I.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ *Doe v. Wal-Mart* para. IV.

¹⁶⁷ Van Genugten (2000) s. 71-73.

¹⁶⁸ *Nike, Inc. v. Kasky, Per Curiam*.

¹⁶⁹ *Ibid.*

amerikanske markedsføringslovgivningen.¹⁷⁰ California Supreme Court viste saken til ny behandling i førsteinstansen.¹⁷¹ Før ny behandling inngikk imidlertid partene forlik, hvor Nike gikk med på å betale 11 millioner kroner i erstatning.¹⁷² Selv om saken aldri ble avgjort endelig, kan California Supreme Court sin uttalelse indikere en tilbøyelighet til å gi policy commitments rettslig betydning på grunnlag av markedsføringslovgivning.¹⁷³ Videre kan policy commitments antakelig tillegges rettslig betydning på avtalerettslig grunnlag. Dersom et selskap inkorporerer policy commitments i en avtale med en samarbeidspart, leverandør, ansatt eller andre, vil alminnelige avtalerettslige regler tilsi at policy commitments er rettslig bindende for selskapet.¹⁷⁴

Drøftelsen indikerer at policy commitments muligens kan tillegges rettslig betydning ved nasjonale domstoler i konkrete tilfeller. Som følge av den uklare rettspraksisen, kan det imidlertid ikke konkluderes med at dette gjelder på generelt grunnlag. I tillegg vil den rettslige betydningen avhenge av nasjonal lovgivning og formen som er benyttet for å uttrykke policy commitments. Mye kan tyde på at de fleste selskaper uttrykker sine policy commitments gjennom selskapsinterne retningslinjer,¹⁷⁵ som i utgangspunktet ikke er rettslig bindende.¹⁷⁶ En kan dermed si at retningslinjenes manglende formkrav blir en barriere for faktisk gjennomføring av retningslinjene i selskapene.

På denne bakgrunn kan det konkluderes med at morselskaper har ansvar for å vedta policy commitments for datterselskapers virksomheter. Som følge av at det ikke stilles formkrav til policy commitments vil de i utgangspunktet ikke kunne tillegges rettslig betydning. Morselskapene vil følgelig ikke kunne holdes ansvarlige ved krenkelse av policy commitments.

¹⁷⁰ Nike, Inc. v. Kasky, Per Curiam.

¹⁷¹ Nike, Inc. v. Kasky, Per Curiam para. I.

¹⁷² Tørres (2003) s. 25-26.

¹⁷³ Tørres (2003) s. 32-33.

¹⁷⁴ Woxholth (2006) s. 24-27.

¹⁷⁵ Human Rights Council A/HRC/4/35 (2007) para. 63-75; Ruggie (2007) s. 835-837.

¹⁷⁶ Van Genugten (2000) s. 71-73.

3.3.2 Due diligence

3.3.2.1 Due diligence-prosessens formål og innhold

Due diligence regnes for å være hovedelementet i kravet om ”responsibility to respect human rights”.¹⁷⁷ Due diligence betyr at selskaper skal foreta en systematisk gjennomgang av virksomheten for å kartlegge eventuell risiko forut for selskapstransaksjoner eller andre endringer i driften og deretter handle i samsvar med funnene.¹⁷⁸ Prosessen kan derfor være en viktig mekanisme for å effektivere et eventuelt undersøkelsesansvar for morselskaper.

Retningslinjenes menneskerettslige due diligence-prosess innebærer at selskapene skal vurdere sine virksomheter i en sosial, politisk og økonomisk kontekst, og deretter iverksette nødvendige tiltak og rapportere om prosessen.¹⁷⁹ Formålet med retningslinjenes due diligence-prosess er at selskapene skal kartlegge aktuelle eller potensielle menneskerettighetsimplikasjoner og forhindre disse før menneskerettighetskrenkelser finner sted.¹⁸⁰ Due diligence-prosessen ligger derfor forut i tid sammenliknet med andre menneskerettslige ansvarsbestemmelser¹⁸¹, som gir hjemmel for å statuere ansvar etter krenkelsen har funnet sted. Prosessen kan dermed være et viktig verktøy for å forhindre eller avverge et bredt spekter av potensielle menneskerettighetskrenkelser.

FN-retningslinjene artikkel 18-21 forklarer nærmere hvordan selskapene skal gjennomføre due diligence. Prosessen kan deles opp i tre hovedkomponenter: Konsekvensutredning, integrering og iverksetting av tiltak, og verifisering av prosessen.

Konsekvensutredning vil si at selskapene skal foreta en utredning av aktuelle og potensielle menneskerettighetsimplikasjoner.¹⁸² I praksis innebærer dette at selskapene foretar ulike undersøkelser for å finne ut om deres virksomheter har eller kan ha skadevirkninger på mennes-

¹⁷⁷ Deva (2012) s. 106; Harrison (2012).

¹⁷⁸ Pran (2002).

¹⁷⁹ Taylor (2011) s. 15; UN Guiding Principles II .A art. 17.

¹⁸⁰ Taylor (2011) s. 16-17.

¹⁸¹ Se for eksempel ECHR art. 1 i sammenheng med art. 34.

¹⁸² UN Guiding Principles II. A art. 18; UN Guiding Principles II. A art. 18 Commentary.

ker.¹⁸³ Undersøkelser gjennomføres gjerne ved intervjuer, overvåkning, feltundersøkelser og andre former for etterforskning avhengig av bransjeområde.¹⁸⁴ Deretter tolkes resultatene i lys av internasjonale menneskerettighetsstandarder.¹⁸⁵ På denne måten finner selskapene ut om de gjennom sin virksomhet er involvert i aktuelle eller potensielle menneskerettighetskrenkelser.¹⁸⁶ Konsekvensutredningen bør foretas kontinuerlig.¹⁸⁷ Dette innebærer at selskapene oppfordres til å vurdere menneskerettighetskonsekvenser før de inngår nye selskapsrelasjoner, fatter avgjørelser om nye aktiviteter, omorganiseringer, endringer i driften, produkter eller driftsmiljøet, men også periodiske vurderinger av virksomhetens ulike elementer.¹⁸⁸

Den andre komponenten i due diligence-prosessen er integrering av konsekvensutredningsresultatene og igangsetting av nødvendige tiltak.¹⁸⁹ For effektiv integrering anbefales det at selskapene delegerer ansvaret for å adressere menneskerettighetsimplikasjoner til riktig nivå og funksjon innen virksomheten.¹⁹⁰ Når det gjelder spørsmålet om hva som er passende tiltak kan dette bero på hvorvidt selskapet selv har bidratt til krenkelsen eller er involvert gjennom forretningsforbindelse, og selskapets mulighet til å påvirke menneskerettighetsimplikasjonene.¹⁹¹

Etter gjennomføring av konsekvensutredning, integrering av resultatene og eventuell iverksettelse av tiltak, skal selskapene verifisere prosessen.¹⁹² Dette innebærer at selskapene skal vurdere prosessens effektivitet, basert på blant annet tilbakemeldinger fra interne og eksterne kilder.¹⁹³ Formålet med verifiseringen er å undersøke om menneskerettighetene implementeres og hvorvidt selskapet har reagert effektivt på identifiserte menneskerettighetsimplikasjoner.¹⁹⁴ Dette skal bidra til kontinuerlig forbedring av prosessen.¹⁹⁵

¹⁸³ Taylor (2011) s. 16-18.

¹⁸⁴ Taylor (2011) s. 18.

¹⁸⁵ Taylor (2011) s. 17; UN Guiding Principles II. A art. 18 Commentary.

¹⁸⁶ UN Guiding Principles II. A art. 17.

¹⁸⁷ UN Guiding Principles II. A art. 17 c.

¹⁸⁸ UN Guiding Principles II. A art. 18 Commentary.

¹⁸⁹ UN Guiding Principles II. A art. 19.

¹⁹⁰ UN Guiding Principles II. A art. 19 a (i).

¹⁹¹ UN Guiding Principles II. A art. 19 b (i) og (ii).

¹⁹² UN Guiding Principles II. A art. 20.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ UN Guiding Principles II. A art. 20 Commentary.

Drøftelsen viser at due diligence kan være et særlig effektivt virkemiddel for ivaretagelse av individers menneskerettigheter. Ved at selskapene skal ta alle internasjonale menneskerettigheter i betraktning gjennom kontinuerlig vurdering av virksomheten og deretter handle i samsvar med funnene, kan selskapene effektivt forhindre menneskerettighetskrenkelses før de inntreffer.

3.3.2.2 Multinasjonale selskapers due diligence-ansvar

Spørsmålet er om retningslinjene oppstiller klare nok vilkår og fremgangsmåter til å statuere due diligence-ansvar for morselskaper med hensyn til datterselskapers virksomheter. Artikkel 17 bokstav a angir hva som skal omfattes av selskapers due diligence-prosesser, og gir således veiledning for hvorvidt morselskaper har ansvar for å gjennomføre due diligence for datterselskapers virksomheter:

”[Human rights due diligence] Should cover adverse human rights impacts that the business enterprise may cause or contribute to through its own activities, or which may be directly linked to its operations, products or services by its business relationships”.

Selskapers due diligence-prosesser skal for det første omfatte menneskerettighetsimplikasjoner som selskaper forårsaker eller bidrar til gjennom ”its own activities”. Spørsmålet er hva som er innholdet i uttrykket ”its own activities”.¹⁹⁶

Den naturlige språklige forståelsen av ”its own activities” er subjektets egne handlinger og aktiviteter i snever forstand. Ordlyden taler dermed for at morselskaper kun skal gjennomføre due diligence for sine egne handlinger.

Surya Deva har imidlertid argumentert for at det er uklart hvorvidt ordlyden ”its own activities” også inkluderer datterselskapers aktiviteter.¹⁹⁷ Følgelig reises spørsmålet om ordlyden ”its own activities” kan tolkes dithen at også datterselskapers aktiviteter er omfattet.

¹⁹⁵ UN Guiding Principles II. A art. 20 Commentary.

¹⁹⁶ Deva (2012) s. 105.

¹⁹⁷ Deva (2012) s. 105.

Utgangspunktet om selskaper som separate juridiske enheter setter begrensinger i adgangen til å identifisere mor- og datterselskapers aktiviteter.¹⁹⁸ Dette innebærer at datterselskapers aktiviteter antakelig ikke kan være omfattet av morselskapers ”own activities” alene på grunn av morselskapers kontroll over datterselskaper. Separate juridiske enheter er et overordnet prinsipp både i civil og common law-land.¹⁹⁹ Følgelig er det klare utgangspunktet at datterselskapers aktiviteter ikke er omfattet av morselskapers ”own activities”.

Det kan imidlertid antas at foreign direct liability-sakene kan tjene som illustrasjon for innholdet i ”its own activities”, da problemstillingen i disse sakene nettopp har vært om morselskaper kan holdes ansvarlige for datterselskapers krenkelser i utlandet som om det var morselskapets egne handlinger.²⁰⁰ Den engelske dommen *Chandler v. Cape plc.*²⁰¹ omhandlet spørsmålet om morselskapet Cape plc. kunne holdes erstatningsansvarlig for datterselskapets krenkelser av arbeidsrettigheter.²⁰² Saksøker Chandler, som var tidligere ansatt i et datterselskap av Cape plc., utviklet flere år senere asbestkreft som følge av arbeidsforholdene hos datterselskapet.²⁰³ Da datterselskapet ikke lengre eksisterte rettet Chandler erstatningssøksmål mot Cape plc.²⁰⁴ Domstolen kom til at Cape plc. hadde ”direct duty of care” overfor ansatte i datterselskapet, og at de hadde brutt denne plikten da de ikke hadde sikret arbeidsforholdene i datterselskapet.²⁰⁵ Som begrunnelse for ansvaret oppstilte domstolen fire premisser: Mor- og datterselskap drev samme virksomhet, morselskapet hadde overordnet kunnskap om virksomheten, morselskapet visste eller burde ha visst om de dårlige arbeidsforholdene og at det ansvarsbetingende forholdet var forutsigbart.²⁰⁶ Domstolen sa uttrykkelig at avgjørelsen ikke ble

¹⁹⁸ Wilson (2006) s. 63-65.

¹⁹⁹ Blumberg (2001) s. 297-303; Dine (2005) s. 4; Wilson (2006) s. 63-65.

²⁰⁰ Enneking (2012) s. 92, 247-248.

²⁰¹ *Chandler v. Cape plc.*

²⁰² *Chandler v. Cape plc.* para. 1.

²⁰³ *Chandler v. Cape plc.* para. 1-5.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ *Chandler v. Cape plc.* para. 1, 79-80.

²⁰⁶ *Chandler v. Cape plc.* para. 80.

begrunnet med piercing the corporate veil-doktrinen, da domstolen ikke kunne neglisjere prinsippet om separate juridiske enheter.²⁰⁷

Chandler-saken indikerer derfor at morselskaper kan holdes ansvarlige for datterselskapers aktiviteter, som om det var morselskapets egne handlinger. Det forutsettes imidlertid at morselskapet har brutt en subjektiv norm ved at selskapet handlet eller forholdt seg passiv.

Spørsmålet er følgelig hvilken overføringsverdi Chandler-saken kan ha for fastleggelsen av ordlyden "its own activities". Dommen gjaldt erstatningsspørsmål for krenkelse av arbeidstakerrettigheter etter inntrådt krenkelse, mens due diligence oppfordrer selskaper til å iverksette forebyggende tiltak før menneskerettighetskrenkelsen inntreffer. Dette indikerer at saken ikke har direkte overføringsverdi. Da det er få kilder å holde seg til ved fastleggelsen av innholdet av due diligence-bestemmelsens ordlyd "its own activities", kan Chandler-saken og andre foreign direct liability-saker trolig gi noen holdepunkter for forståelsen av ordlyden. På denne bakgrunn er det mest nærliggende å konkludere med at datterselskapers handlinger i utgangspunktet ikke kan være omfattet av morselskapets "own activities". Unntak kan tenkes dersom det foreligger subjektive forhold på morselskapets side som gir grunn for å klandre morselskapets handling eller unnlatelse.

For det andre skal selskapets due diligence-prosess omfatte menneskerettighetsimplikasjoner som er "directly linked to its operations, products or services by its business relationships".²⁰⁸ Spørsmålet er om ordlyden "business relationship" omfatter relasjonen mellom mor- og datterselskap. Den naturlige forståelsen av ordlyden "business relationship" er selskapers relasjoner generelt. Ordlyden gir uttrykk for en vid forståelse og vil antakelig omfatte datterselskaper som et minimum. Bestemmelsen kan derfor anses som en sikkerhetsventil for datterselskapers aktiviteter som ikke omfattes av morselskapers "own activities". Følgelig må det antas at morselskaper under alle omstendigheter må gjennomføre due diligence-prosess for datterselskapers virksomheter.

²⁰⁷ Chandler v. Cape plc. para. 69; Deva (2013).

²⁰⁸ UN Guiding Principles II. A art. 17 a.

Ordlyden ”business relationship” må også antas å omfatte mer vage selskapsrelasjoner. Hvor langt ansvaret rekker vil antakelig bero på en vurdering av enhetens tilknytning, innflytelse og andre omstendigheter i det konkrete tilfellet. Multinasjonale selskaper utvikler stadig nye og kreative løsninger for selskapsorganisering.²⁰⁹ I dag opererer multinasjonale selskaper gjennom et stort nettverk av datterselskaper, leverandører, underleverandører, franchisetakere og distributører, som morselskapet kontrollerer i varierende grad.²¹⁰ De avanserte og vage selskapsrelasjonene fører til ytterligere utfordringer i forhold til ansvarsstatuering. Denne vide forståelsen av ”business relationships” er derfor hensiktsmessig for å imøtekomme utfordringene i det globale næringslivet.

Drøftelsen viser at morselskaper har ansvar for å gjennomføre due diligence for datterselskapers virksomheter. Due diligence for morselskaper innebærer at morselskaper må foreta konsekvensutredning av datterselskapers virksomheter, integrere funnene i virksomhetene og verifisere prosessene.

3.3.3 Remediation

Det siste selskapene må gjøre for å ivareta menneskerettighetsansvaret er å sørge for utbedring ved avdekking av negative menneskerettighetskonsekvenser.²¹¹ Artikkel 22 krever følgende:

”Where business enterprises identify that they have caused or contributed to adverse impacts, they should provide for or cooperate in their remediation through legitimate processes.”

Spørsmålet er for det første hva som er innholdet i uttrykket ”provide for or cooperate in their remediation through legitimate processes” og følgelig hva selskapene må gjøre for å ivareta menneskerettighetsansvaret. Ordlyden innebærer at selskaper må ha på plass prosesser som sikrer utbedring ved negative menneskerettighetskonsekvenser.²¹² Dette kan selskapene sørge

²⁰⁹ Taylor (2013).

²¹⁰ Taylor (2013); Weitzenboeck (2012) s. 2-5.

²¹¹ UN Guiding Principles II. A art. 22.

²¹² UN Guiding Principles II. A art. 22 Commentary.

for gjennom interne prosesser eller i samarbeid med andre.²¹³ For eksempel kan selskapet opprette en selskapsintern ikke-juridisk klagemekanisme, som legger til rette for dialog mellom selskapet og berørte individer.²¹⁴ Klagemekanismen anses ”legitimate” dersom den ivaretar kjerneprinsippene i artikkel 31: legitim, tilgjengelig, forutsigbar, rettferdig, gjennomsiktig og forenlig.²¹⁵ I tillegg bør klagemekanismen være gjenstand for stadig utbedring gjennom konsultasjon med interessenter.²¹⁶ I og med at selskapet ikke kan opptre legitimt som både klagesubjekt og avgjørelsesmyndighet, burde klagemekanismen hovedsakelig ha fokus på å komme frem til en minnelig løsning gjennom dialog.²¹⁷ Dersom det kreves pådømmelse burde klagen behandles av en tredjeperson i en uavhengig klagemekanisme.²¹⁸

Deretter reises spørsmålet om morselskaper har ansvar for å sørge for utbedringsprosesser ved datterselskapers forårsakelse av menneskerettighetskonsekvenser. I følge artikkel 22 skal selskaper sørge for utbedringsprosesser dersom selskapene ”have caused or contributed to adverse impacts”.²¹⁹ Ordlyden indikerer at selskapene må ha forårsaket eller bidratt til menneskerettighetskonsekvensene gjennom sine egne aktiviteter. For spørsmålet om datterselskapers handlinger kan være omfattet av morselskapers egne aktiviteter, vises det til drøftelsen i 3.3.2.2. Følgelig må det antas at morselskaper i utgangspunktet kun må sørge for utbedring ved datterselskapers menneskerettighetskonsekvenser dersom morselskapene selv har forårsaket eller bidratt til menneskerettighetskonsekvensene.

I tilfeller hvor menneskerettighetskonsekvensene er ”directly linked to its operations, products or services by a business relationship”²²⁰, oppfordres selskapene til å bidra til utbedring.²²¹ Som vist ved drøftelsen under 3.3.2.2 er datterselskaper omfattet av morselskapers ”business

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ UN Guiding Principles II. A art. 22; UN Guiding Principles II. A art. 22 Commentary; UN Guiding Principles II. A art. 31 a-g; UN Guiding Principles II. A art. 31 a-g Commentary.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ UN Guiding Principles II. A art. 22 Commentary; UN Guiding Principles II. A art. 31 h.

²¹⁸ UN Guiding Principles II. A art. 31 h Commentary.

²¹⁹ UN Guiding Principles II. A art. 22.

²²⁰ UN Guiding Principles II. A art. 22 Commentary.

²²¹ Ibid.

relationship”. På denne bakgrunn kan det sluttet at morselskaper bør bidra til utbedring av datterselskapers menneskerettighetskonsekvenser i tilfeller hvor morselskapet ikke har forårsaket eller bidratt til menneskerettighetskonsekvensene.

Tolkningen av artikkel 22 viser at morselskaper skal sørge for utbedring hvor morselskapene selv har bidratt til eller forårsaket datterselskapenes menneskerettighetskonsekvenser. Dersom morselskapet ikke har forårsaket eller bidratt til datterselskapets menneskerettighetskonsekvenser, kreves det ikke at morselskapet sørger for utbedring.²²²

3.4 Konklusjon

I henhold til artikkel 11 tolket i lys av øvrige materielle bestemmelser i del A, har morselskaper ansvar for aktivt å ivareta alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter.

For å ivareta menneskerettighetsansvaret må morselskaper for det første vedta policy commitments for datterselskapers virksomheter. Dette innebærer at morselskaper må vedta erklæringer som fastlegger forventninger til datterselskapenes ivaretagelse av menneskerettighetene. Policy commitment kan imidlertid ikke tillegges rettslig betydning. Dette må anses å være en særlig utfordring, da en ser at stadig flere selskaper vedtar policy commitments, men likevel er involvert i menneskerettighetskrenkelser. På denne bakgrunn kan det antas at policy commitments i mindre grad bidrar til å styrke individers menneskerettighetsbeskyttelse.

For det andre skal morselskaper gjennomføre due diligence for datterselskapers virksomheter. Dette innebærer at morselskaper må foreta konsekvensutredning av potensielle og aktuelle menneskerettighetsimplikasjoner i datterselskapers virksomheter, og deretter integrere funnene og verifisere prosessen. På denne måten vil morselskapene få mulighet til å avdekke og motvirke menneskerettighetskrenkelser i datterselskapers virksomheter før de finner sted. Due diligence må derfor antas å være et særlig nyttig verktøy for å styrke individers menneskerettighetsbeskyttelse, dersom prosessen implementeres og gjennomføres i praksis.

²²² Ibid.

For det tredje skal morselskaper sørge for utbedring ved datterselskapers menneskerettighets- krenkelser dersom de selv har bidratt til eller forårsaket datterselskapers menneskerettighets- krenkelser. Dersom morselskaper ikke har bidratt til eller forårsaket datterselskapers mennes- kerettighetskrenkelser, kreves det ikke at morselskapene sørger for utbedring.

Det kan sies å være paradoksalt at FN-retningslinjene krever at morselskaper foretar due dili- gence-prosess for datterselskapers virksomheter, men at morselskaper ikke har plikt til å sørge for utbedring dersom de identifiserer negative menneskerettighetskonsekvenser i datterselska- pers virksomheter, med mindre morselskapene selv har bidratt til eller forårsaket menneske- rettighetskonsekvensene. Selv om due diligence-prosessen potensielt sett kan være et særlig effektivt virkemiddel for å forhindre multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser, må det antas at due diligence mister litt av sin hensikt da retningslinjene ikke krever at mor- selskaper sørger for utbedring ved avdekking av alle negative menneskerettighetskonsekven- ser i datterselskapene.

4 Gjennomføring

4.1 Innledende bemerkninger

Problemstillingen er hvorvidt FN- og OECD-retningslinjenes gjennomføringsorganer og -mekanismer bidrar til effektiv implementering og styrking av menneskerettighetene. I det følgende gis først en kort redegjørelse for FN- og OECD-retningslinjenes gjennomføringsorganer. Deretter drøftes effektiviteten av FN- og OECD-retningslinjenes gjennomføringsmekanismer (mandat og virkemidler) i et sammenliknende perspektiv.

4.2 Gjennomføringsorganer

4.2.1 UN Guiding Principles on Business and Human Rights' gjennomføringsorgan

Gjennomføringsorganet under FN-retningslinjene er WG. Institusjonen ble etablert ved resolusjon av FNs menneskerettighetsråd i juni 2011²²³ (WG-resolusjonen) og består av fem uavhengige eksperter. WGs mandat er hovedsakelig å fremme implementering av FN-retningslinjene, kapasitetsbygging og rådgivning overfor både stat og næringsliv.²²⁴ WG opererer på internasjonalt nivå, men har også mandat til å foreta landbesøk.²²⁵

4.2.2 OECD Guidelines for Multinational Enterprises' gjennomføringsorganer

Det første gjennomføringsorganet under OECD-retningslinjenes er NCP. NCP er hjemlet i OECD-retningslinjene, som forplikter alle OECD-medlemsstatene til å etablere NCPer på nasjonalt nivå.²²⁶ Kravet om etablering av NCPer på nasjonalt nivå ble inntatt ved revideringen av OECD-retningslinjene i 2000.²²⁷ OECD-retningslinjene gir medlemsstatene stor frihet ved organiseringen av NCPene.²²⁸ Bortsett fra kravene om at organiseringen av NCPene

²²³ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011).

²²⁴ Addo (2014) s. 136.

²²⁵ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 6 (2).

²²⁶ OECD Guidelines II. I. para. 1.

²²⁷ Olsen (2013) s. 1-2.

²²⁸ OECD Guidelines II Procedural Guidance I.A.

må sikre funksjonell ekvivalens²²⁹ og effektiv implementering av retningslinjene²³⁰, kan statene organisere NCPene som de selv ønsker.²³¹ NCPene har hovedansvaret for implementeringen av OECD-retningslinjene i medlemsstatene.²³² NCPenes mandat er hovedsakelig å promotere og informere selskaper om OECD-retningslinjene, håndtere klager i konkrete saker og rapportere til OECDs Investment Committee (IC) om deres aktiviteter.²³³

For det andre er IC gjennomføringsorgan for OECD-retningslinjene.²³⁴ IC ble etablert ved sammenslåing av Committee on International Investment and Multinational Enterprises og Committee on Capital Movements and Invisible Transactions i april 2004.²³⁵ IC er tilknyttet OECD-deklarasjonen og består av delegater fra OECD-deklarasjonens medlemsland.²³⁶ I og med at OECD-retningslinjene er en del av OECD-deklarasjonen har IC fått mandat ved gjennomføringen av OECD-retningslinjene. Følgelig har IC hovedansvaret for å føre tilsyn med gjennomføringen av OECD-retningslinjene.²³⁷ I tillegg gir IC bistand, anbefaling og konkrete tolkningsuttalelser til NCPene.²³⁸

For det tredje skal OECD Sekretariat (Sekretariatet) bistå IC ved gjennomføring av OECD-retningslinjene. Sekretariatet ble etablert ved *Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development*²³⁹ (OECD-avtalen) i 1960²⁴⁰ og består av OECDs generalsekretær og fire visegeneralsekretærer.²⁴¹ I tillegg har Sekretariatet over 2000 ansatte.²⁴² Sekreta-

²²⁹ OECD Guidelines II. Commentary on the Implementation Procedures I. para. 9.

²³⁰ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.A. para. 1.

²³¹ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.A.

²³² Černič (2008) s. 77.

²³³ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.

²³⁴ OECD Guidelines II. Procedural Guidance II.

²³⁵ OECD Watch.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ OECD Watch; OECD Guidelines II. Procedural Guidance II.

²³⁸ OECD Watch.

²³⁹ Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development (1960).

²⁴⁰ OECD-avtalen art. 10.

²⁴¹ Norges faste delegasjon til OECD og UNESCO.

²⁴² Ibid.

riatets hovedoppgave er å bistå OECD-komiteene i deres arbeid.²⁴³ I forbindelse med OECD-retningslinjene skal Sekretariatet assistere IC i gjennomføringen av OECD-retningslinjene.²⁴⁴ Dette innebærer at Sekretariatet blant annet skal gi NCPene informasjon ved spørsmål om promotering og implementering av OECD-retningslinjene, samle og gi informasjon om nye praksiser i forhold til NCPenes promotering og implementering av OECD-retningslinjene, legge til rette for kapasitetsbygging og samarbeid mellom NCPene og promotere OECD-retningslinjene i fora og møter.²⁴⁵

4.3 Gjennomføringsmekanismer

4.3.1 Promoterings- og informasjonsmekanisme

Spørsmålet er om FN- og OECD-retningslinjene oppstiller promoterings- og informasjonsmekanisme og hva mekanismene eventuelt innebærer.

Under OECD-retningslinjene har NCPene hovedansvaret for å promotere og informere OECD-retningslinjene på nasjonalt nivå.²⁴⁶ Dette innebærer at NCPene skal gjøre retningslinjene tilgjengelige for allmennheten, herunder gi informasjon om retningslinjene på internett.²⁴⁷ Videre skal NCPene øke bevisstheten rundt retningslinjene og implementeringsprosedurene gjennom samarbeid med blant annet næringslivet, næringslivsledere og andre enkeltpersoner, arbeidstakerorganisasjoner og andre NGOer.²⁴⁸ NCPene skal også svare på henvendelser fra andre NCPer, næringslivet, NGOer, offentlige aktører og ikke-medlemsstater angående retningslinjene.²⁴⁹ Videre har IC promoterings- og informasjonsmandat under OECD-retningslinjene. IC har ansvar for å promotere retningslinjene til ikke-tilsluttede stater²⁵⁰ og samarbeide med NCPene om proaktivt arbeid for å fremme selskapers implementering av

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ OECD Guidelines II. Procedural Guidance II. para. 5.

²⁴⁵ OECD Guidelines II. Procedural Guidance II. para. 5 a-e.

²⁴⁶ Černič (2008) s. 77; OECD Guidelines II. I.; OECD Guidelines II. Commentary on the Implementation Procedures I. para. 13.

²⁴⁷ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.B para. 1.

²⁴⁸ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.B para. 2.

²⁴⁹ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.B para. 3.

²⁵⁰ OECD Guidelines II. II. para. 3.

retningslinjene.²⁵¹ Endelig skal Sekretariatet promotere og informere om OECD-retningslinjene i internasjonale fora og møter.²⁵² Sekretariatet skal også bistå NCPene og IC i deres promoteringsarbeid overfor ikke-tilsluttede stater.²⁵³

Når det gjelder FN-retningslinjene er WG gitt mandat til å promotere og informere om retningslinjene.²⁵⁴ Dette innebærer at WG skal fremme retningslinjene overfor stater og selskaper og identifisere og utveksle tidligere erfaringer fra implementeringsarbeidet.²⁵⁵ WG skal være i regelmessig dialog med selskaper, stater, organisasjoner og flere andre aktører,²⁵⁶ samt promotere retningslinjene overfor selskaper gjennom landbesøk.²⁵⁷ WG skal i tillegg lede arbeidet i Forum on Business and Human Rights (Forumet) som ble etablert i WG-resolusjonen.²⁵⁸ Forumet skal være en arena for diskusjon av praksis og utfordringer i forbindelse med implementeringen av retningslinjene.²⁵⁹ Formålet med Forumet er å fremme dialog og samarbeid rundt spørsmål knyttet til næringsliv, menneskerettigheter, miljø og andre utfordringer i forbindelse med implementeringen av FN-retningslinjene.²⁶⁰

Spørsmålet er om FN- og OECD-retningslinjenes promoterings- og informasjonsmekanisme effektiviserer selskapers implementering av retningslinjene.

OECD-retningslinjene gir samtlige gjennomføringsorganer vidtrekkende promoterings- og informasjonsmandat. Da det er lite dokumentasjon på eventuell virkning av promoterings- og informasjonsmekanismen, er det imidlertid vanskelig å si hvorvidt mekanismen effektiviserer selskapers implementering av retningslinjene.

²⁵¹ OECD Guidelines II. II. para. 8.

²⁵² OECD Guidelines II. Procedural Guidance II. para. 5 (e).

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 6 (a).

²⁵⁵ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 6 (b).

²⁵⁶ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 6 (h).

²⁵⁷ Addo (2014) s. 138; Human Rights Council A/HRC/WG.12/3/1 (2012) annex para. 9-10.

²⁵⁸ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 6 (i) og 13.

²⁵⁹ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 13.

²⁶⁰ Ibid.

Det er likevel nærliggende å anta at OECD-retningslinjenes omfattende promoterings- og informasjonsmandater har en viss innvirkning på selskapenes implementering. NCPenes kontakt og samarbeid med næringslivet gjennom møter og andre fora muliggjør direkte promotering overfor selskapene.²⁶¹ Slik direkte kontakt må antas å være et særlig effektivt virkemiddel for påvirkning av selskapene.

Videre vil NCPenes samarbeid med NGOer kunne bidra til effektiv promotering og følgelig påvirkning av selskaper, da slike organisasjoner ofte har stor interesse i å forbedre næringslivets samfunnsansvar og et bredt institusjonelt nettverk som muliggjør vidtrekkende promotering.²⁶²

Endelig vil ICs promotering overfor ikke-tilsluttede stater og Sekretariatets promotering i internasjonale møter og fora kunne øke kunnskapen om retningslinjene på verdensbasis. Per dags dato har 12 ikke-medlemsstater vedtatt OECD-retningslinjene.²⁶³ Dette tyder på at gjennomføringsorganenes promotering og informering om retningslinjene har innvirkning på statene, noe som igjen vil påvirke selskapers implementering av retningslinjene.

På denne bakgrunn må det derfor antas at OECD-organenes omfattende mandat innenfor promotering vil ha en viss innvirkning på selskapenes implementering av retningslinjene.

Med hensyn til FN-retningslinjene er det også for dennes del lite dokumentasjon på eventuell virkning av WGs promotering- og informasjonsmekanisme. Følgelig er det vanskelig å si sikkert hvorvidt mekanismen har betydning for selskapers implementering av retningslinjene i praksis.

På lik linje med OECD-retningslinjene er det imidlertid nærliggende å anta at WGs omfattende promoterings- og informasjonsmandat vil ha en viss betydning for selskapenes implementering.

²⁶¹ OECD Guidelines II. Commentary on the Implementation Procedures I. para. 19.

²⁶² OECD Guidelines II. Commentary on the Implementation Procedures I. para. 16.

²⁶³ Černič (2008) s. 78-82; Santner (2011) s. 375; SOMO (2013) s. 12.

Gjennom WGs ledelse av Forumet får organet gode muligheter til å promotere retningslinjene bredt. Forumet skal møtes årlig og være åpent og tilgjengelig for blant annet stater, FN-institusjoner, NGOer, mellomstatlige organisasjoner, fond og programmer, regionale og nasjonale menneskerettighetsorganisasjoner, fagforeninger, akademikere, andre eksperter innen næringsliv og menneskerettigheter, multinasjonale selskaper og andre bedrifter.²⁶⁴ Gjennom Forumet får WG for det første mulighet til å påvirke selskaper direkte. For det andre vil Forumet kunne bidra til å øke allmennhetens kjennskap til FN-retningslinjene. Ved større kjennskap til retningslinjene er det nærliggende å anta at samfunnet vil stille forventninger til selskapers overholdelse av retningslinjene. Sosialt press fra samfunnet vil igjen kunne føre til effektivisering av implementeringen i selskapene. I tillegg kan Forumet føre til at allmennheten gjøres oppmerksom på klageadgangen, noe som kan øke antall klagesaker. Dette indikerer at WGs promoterings- og informasjonsmekanisme bidrar til å effektivisere selskapers implementering av retningslinjene.

Drøftelsen viser at både FN- og OECD-retningslinjene har vidtgående promoterings- og informasjonsmekanismer. Under OECD-retningslinjene skal samtlige gjennomføringsorganer bidra til promoteringen på ulike arenaer. Når det gjelder FN-retningslinjene gis WG gode muligheter til å promotere retningslinjene gjennom kontinuerlig samarbeid og dialog med ulike aktører, herunder selskaper, og det årlige Forumet. Til tross for manglende dokumentasjon må det antas at disse vidtgående mekanismene til en viss grad effektiviserer selskapers implementering av FN- og OECD-retningslinjene.

4.3.2 Undersøkelsesmekanisme

Spørsmålet er om FN- og OECD-retningslinjene har undersøkelsesmekanismer og hva undersøkelsesmekanismene eventuelt innebærer.

Under OECD-retningslinjene har NCPene i utgangspunktet kun mandat til å foreta undersøkelser som følge av klage.²⁶⁵ Medlemsstatene har imidlertid vid diskresjon med hensyn til NCPenes kompetanse.²⁶⁶ I Danmark har derfor myndighetene gitt NCPen adgang til å sette i

²⁶⁴ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 14 og 15.

²⁶⁵ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C.

²⁶⁶ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.A.

gang undersøkelser og saksbehandling på egenhånd.²⁶⁷ I denne sammenheng er imidlertid den danske NCPen et unntak. De fleste nasjonale NCPene er i utgangspunktet ikke gitt kompetanse til å gjennomføre undersøkelser uoppfordret.²⁶⁸ For eksempel har ikke den norske NCPen adgang til å ta opp saker og undersøke på eget initiativ.²⁶⁹ På denne bakgrunn konkluderes det med at OECD-retningslinjene ikke oppstiller en generell undersøkelsesmekanisme for NCPene.

Når det gjelder FN-retningslinjene er WG gitt mandat til å gjennomføre landbesøk.²⁷⁰ Hensikten med landbesøkene er å undersøke implementeringen av og promotere FN-retningslinjene på nasjonalt nivå.²⁷¹ Da både stater og selskaper har ansvar for å ivareta menneskerettighetene i henhold til FN-retningslinjene, har WG fokus på å komme i dialog med både myndigheter og næringslivet.²⁷² Etter landbesøket foretar WG vurdering av FN-retningslinjenes stilling i landet og avgir rapport til Menneskerettighetsrådet.²⁷³

Spørsmålet er om FN-retningslinjenes undersøkelsesmekanisme bidrar til effektiv implementering av FN-retningslinjene i multinasjonale selskaper.

I følge WG-medlem Addo er WGs landbesøk en viktig mekanisme, da den gjør det mulig for WG å komme i kontakt med og påvirke retningslinjenes adressanter direkte.²⁷⁴ Etter Addos erfaring har direkte dialog vist seg å være en effektiv implementeringsmekanisme.²⁷⁵ Addo har sagt følgende om mekanismen:

²⁶⁷ Olsen (2013) s. 9.

²⁶⁸ Norges kontaktpunkt (a); Olsen (2013) s. 9.

²⁶⁹ Norges kontaktpunkt (a).

²⁷⁰ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011) para. 6 (d).

²⁷¹ Addo (2014) s. 138; Human Rights Council A/HRC/WG.12/3/1 annex para. 9-10.

²⁷² Addo (2014) s. 138.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ibid.

”Indeed, the mere presence of the WG in any country creates an awareness raising opportunity that may be leveraged in support of efforts to implement the GPs at the national level.”²⁷⁶

Det er imidlertid gjennomført få landbesøk så langt.²⁷⁷ WGs målsetting er å gjennomføre tre landbesøk per år.²⁷⁸ Det lave antallet landbesøk indikerer at WG rekker frem til få selskaper og følgelig at landbesøkene i liten grad effektiviserer implementeringen av retningslinjene i selskapene.

En annen svakhet ved WGs undersøkelsesmekanisme er at undersøkelse kun foretas som følge av invitasjon eller godkjenning fra statene.²⁷⁹ Denne friheten gir stater med næringsliv som i større grad krenker menneskerettighetene mulighet til å avvise landbesøk. Som vist i 2.4 indikerer praksis at flere stater nedprioriterer menneskerettighetene for å sikre landets økonomiske utvikling.²⁸⁰ Det er derfor en fare for at slike land vil avvise landbesøk. Avvisning vil igjen føre til at WG ikke gis anledning til å påvirke selskapers implementering av FN-retningslinjene i disse landene.

Videre er det en ulempe ved mekanismen at WG ikke har mandat til å iverksette bindende tiltak overfor myndigheter og selskaper ved avdekking av menneskerettighetskrenkelser under landbesøkene. WG vil dermed ikke kunne forhindre menneskerettighetskrenkelser med mindre selskapene selv er villig til å ivareta menneskerettighetene.

Til tross for at landbesøkene gir WG mulighet til å påvirke selskapene direkte, indikerer det lave antallet landbesøk som foretas hvert år og statenes frivillighet med hensyn til landbesøk, at mekanismen har mindre betydning for selskapers implementering av retningslinjene. På denne bakgrunn kan FN-retningslinjenes undersøkelsesmekanisme ikke sies å effektivisere implementeringen i nevneverdig grad sammenliknet med OECD-retningslinjene, som ikke oppstiller tilsvarende mekanisme.

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Addo (2014) s. 138-141.

²⁷⁹ Human Rights Council A/HRC/WG.12/3/1 annex para. 5.

²⁸⁰ Joseph (2004) s. 4-5.

4.3.3 Klage- og tvisteløsningsmekanisme

Spørsmålet er om FN- og OECD-retningslinjene oppstiller klage- og tvisteløsningsmekanismer og hva mekanismene eventuelt innebærer.

Under FN-retningslinjene har WG i utgangspunktet ikke mandat til å behandle klager og foreta tvisteløsning i konkrete saker.²⁸¹ I enkelte tilfeller kan imidlertid WG be myndigheter eller selskaper om informasjon og nærmere avklaring, dersom det foreligger særlige omstendigheter som gir grunn til å mistenke potensielle eller aktuelle menneskerettighetskrenkelser.²⁸² Dette innebærer likevel ikke en klage- og tvisteløsningsmekanisme som sådan. Følgelig konkluderes det med at FN-retningslinjene ikke oppstiller klage- og tvisteløsningsmekanisme.

OECD-retningslinjene pålegger medlemsstatene å opprette klage- og tvisteløsningsmekanisme under NCPene.²⁸³ Hensikten med klage- og tvisteløsningsmekanismen er å legge til rette for dialog mellom partene og bidra til minnelig løsning.²⁸⁴ NCPenes tvisteløsningsprosess kan deles opp i tre hovedfaser: Innledende vurdering, mekling/mekling og slutterklæring.²⁸⁵ Det første stadiet i prosessen er dermed en innledende vurdering av om klagen skal avvises eller tas opp til behandling.²⁸⁶ Dersom NCPen kommer til at klagen krever ytterligere behandling, er mekling neste steg i prosessen. Under meklingen skal NCPen opptre rettferdig og upartisk, og ha som målsetting å oppnå forlik som ivaretar begge parter interesser.²⁸⁷ Hvis meklingen ikke fører frem eller den ene parten nekter å bidra, skal NCPen foreta nærmere undersøkelse av saken.²⁸⁸ Den siste fasen er slutterklæring, som innebærer at NCPene offentliggjør en fri-finnende eller fellende erklæring for om selskapet har krenket OECD-retningslinjene.²⁸⁹

²⁸¹ Human Rights Council Resolution A/HRC/17/4 (2011); Human Rights Council A/HRC/WG.12/3/1 (2012) annex para. 8.

²⁸² Human Rights Council A/HRC/WG.12/3/1 (2012) annex para. 16-17.

²⁸³ OECD Guidelines II. I. para. 1.

²⁸⁴ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C; SOMO (2013) s. 16-17.

²⁸⁵ Olsen (2013) s. 22.

²⁸⁶ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 1; Olsen (2013) s. 22.

²⁸⁷ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 2 (d); Olsen (2013) s. 22.

²⁸⁸ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 3 (c).

²⁸⁹ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 3 (c); Olsen (2013) s. 23.

Spørsmålet er deretter om NCPenes klage- og tvisteløsningsmekanisme effektiviserer selskapers implementering av OECD-retningslinjene.

En særlig fordel med OECDs klagemekanisme er at den gir individer adgang til å fremme sine rettigheter.²⁹⁰ De fleste andre CSR-instrumenter oppstiller rettigheter uten å etablere mekanismer som gir individer mulighet til å gjøre sine rettigheter gjeldende.²⁹¹

Videre gir OECD-retningslinjene NGOer adgang til å klage inn selskaper som mistenkes for brudd på OECD-retningslinjene.²⁹² Denne muligheten har NGOene benyttet i stor utstrekning.²⁹³ I flere tilfeller har også NGOene gått til klagesak sammen. For eksempel klaget Shwe Gas Movement (SGM), EarthRights International (ERI) og ni andre organisasjoner selskapene Daewoo og the Korea Gas Corporation²⁹⁴ inn for den koreanske NCPen som følge av at selskapene var mistenkt for å være involvert i menneskerettighetskrenkelser i forbindelse med utviklingen av gassfeltet utenfor Myanmar.²⁹⁵ Både individers og NGOers klageadgang taler for at OECD-retningslinjenes klagemekanisme- og tvisteløsningsmekanisme bidrar til effektiv implementering av retningslinjene.

På den annen side har det vist seg at flere NCPer har mangelfulle tvisteløsningsprosesser.²⁹⁶ Praksis indikerer at det er store svakheter ved NCPenes tvisteløsning på samtlige stadier i prosessen. For det første impliserer praksis at det er en tendens til at flere NCPer avviser klager dersom selskapene ikke vil bidra til løsning av saken, selv om det foreligger sterke indikasjoner på menneskerettighetsbrudd.²⁹⁷ I saken *RAID v. Oryx Natural Resources*²⁹⁸ klaget den britiske NGOen RAID selskapet Oryx Natural Resources inn for den britiske NCPen. Klagen

²⁹⁰ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C.

²⁹¹ ILO Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy (2006); ISO 26000 Guidance on Social Responsibility (2010); UN Global Compact (2000).

²⁹² OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C; OECD Watch (2010) s. 6.

²⁹³ Černič (2008) s. 87; German Watch v. Bayer; OECD Watch (2010) s. 6, 9; RAID v. Avient; RAID v. Oryx Natural Resources.

²⁹⁴ EarthRights International et al. vs. Daewoo.

²⁹⁵ OECD Watch (2010) s. 45.

²⁹⁶ SOMO (2013) s. 38.

²⁹⁷ Černič (2008) s. 90; OECD Watch (2010) s. 15.

²⁹⁸ RAID v. Oryx Natural Resources.

var begrunnet med at selskapet var ført opp i United Nations Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth in the Democratic Republic of the Congo sin rapport²⁹⁹ over selskaper som hadde vært innblandet i væpnet konflikt, ulovlig mineralhandel og menneskerettighetskrenkelser under borgerkrigen i Kongo.³⁰⁰ Den britiske NCPen avviste imidlertid klagen som følge av at Oryx motsatte seg mekling.³⁰¹ Dette til tross for at FNs opplysning av selskapet var en sterk indikasjon på at det forelå menneskerettighetsbrudd.

Et annet eksempel er et NCP-tilfelle fra 2005, hvor International Centre for Human Rights and Development rettet en forespørsel til den kanadiske NCPen om å undersøke Anvil Mining, som følge av mistanke om at selskapet hadde vært involvert i det kongolesiske militærets alvorlige menneskerettighetsbrudd mot en mindre opprørsgruppe.³⁰² Til tross for at det forelå sterke bevis for at selskapet hadde vært involvert i menneskerettighetskrenkelser ble forespørselen avvist.³⁰³

Sakene indikerer en tendens til at NCPer avviser saker, selv om det foreligger sterke bevis på at selskaper har krenket OECD-retningslinjene. Følgelig synes det å være mangler på det innledende stadiet av NCPenes tvisteløsningsprosesser.

For det andre har flere NCPers tvisteløsningsprosesser vist seg å være mangelfulle på meklingsstadiet.³⁰⁴ Praksis indikerer at NCPene svært sjelden kommer frem til minnelige løsninger mellom partene.³⁰⁵ Sakene *Austrian Clean Clothes Campaign (CCC) v. Adidas*³⁰⁶ og *CCC and India Committee of the Netherlands (ICN) v. G-Star*³⁰⁷ er eksempler fra praksis hvor

²⁹⁹ Security Council S/2002/1146 (2002) annex I.

³⁰⁰ Černič (2008) s. 90.

³⁰¹ Ibid.

³⁰² McBeth (2008) s. 127, 164.

³⁰³ McBeth (2008) s. 164-165.

³⁰⁴ Human Rights Council A/HRC/8/5 (2008) s. 26; OECD Watch (2010) s. 19-20.

³⁰⁵ *India Committee of the Netherlands v. Adidas* er et eksempel blant et fåtall saker hvor NCPer er kommet frem til minnelige løsninger. Se OECD Watch (2010) s. 21.

³⁰⁶ CCC vs. Adidas (2002).

³⁰⁷ CCC & ICN v. G-Star (2006).

NCPenes meklingsprosesser har vist seg inadekvate.³⁰⁸ I den førstnevnte saken anførte CCC at Adidas hadde krenket OECD-retningslinjene som følge av at deres indonesiske leverandører hadde uforsvarlige arbeidsforhold og drev aggressive kampanjer mot arbeidstakerorganisering.³⁰⁹ I CCC og ICN v. G-Star ble G-Star innklaget på grunn av en rekke menneskerettsbrudd ved selskapets fabrikker i India.³¹⁰ Som følge av partenes manglende samarbeidsvilje, maktet ingen av NCPene (henholdsvis tysk og nederlandsk) i disse sakene å bidra til meklingsprosedyrer mellom partene.³¹¹ Det har blitt anført at NCPenes meklingsprosedyrer kommer til kort på grunn av NCP-meklernes manglende meklingskompetanse.³¹² Sakene indikerer at flere NCPer har mangelfulle meklingsprosedyrer.

For det tredje synes det å være svakheter på det avsluttende stadiet i NCPenes tvisteløsningsprosesser. Praksis viser at NCPene i flere tilfeller unngår å avgi konkrete konklusjoner om hvorvidt det foreligger brudd på OECD-retningslinjene.³¹³ I *RAID v. Avient*³¹⁴ anla RAID klage mot selskapet Avient for den britiske NCPen etter at United Nations Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth in the Democratic Republic of the Congo hadde ført Avient opp på listen over selskaper som hadde krenket OECD-retningslinjenes menneskerettigheter gjennom sin virksomhet i Kongo.³¹⁵ Årsaken var at selskapet hadde samarbeidet med regjeringen om å gjennomføre bombetokter over den østlige delen av Kongo. Avient innrømmet at de hadde bidratt med mannskap til bombefly og opptrening av disse, men benektet at selskapet var direkte involvert i bombingene.³¹⁶ Til tross for dette unngikk den britiske NCPen å formulere en klar konklusjon på om Avient hadde krenket OECD-retningslinjene.³¹⁷ Uttalelsen inneholdt heller ingen nærmere analyse av om

³⁰⁸ OECD Watch (2010) s. 19-20.

³⁰⁹ OECD Watch (2010) s. 19.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ OECD Watch (2010) s. 20.

³¹² Human Rights Council A/HRC/8/5 (2008) s. 26; OECD Watch (2010) s. 19-20.

³¹³ Černič (2008) s. 91.

³¹⁴ RAID v. Avient.

³¹⁵ Security Council S/2002/1146 (2002) annex III.

³¹⁶ Černič (2008) s. 90-91.

³¹⁷ Ibid.

Avient hadde vært direkte involvert i bombetokter.³¹⁸ Også i RAID v. Oryx som drøftet overfor, var den britiske NCPen svært uklar i sin konklusjon. Sakene viser at NCPen i flere tilfeller unnlater å forme klare konklusjoner til tross for at det fremstår som overveiende sannsynlig at selskapene har krenket OECD-retningslinjene.

NCP-sakene indikerer at det foreligger en rekke svakheter på samtlige stadier av NCPenes tvisteløsningsprosesser. Dette taler mot at OECD-retningslinjenes klage- og tvisteløsningsmekanisme bidrar til effektiv implementering av retningslinjene.

Videre er det en svakhet ved OECD-retningslinjenes klage- og tvisteløsningsmekanisme at NCPene ikke kan avsi rettslig bindende avgjørelser.³¹⁹ Selv om OECD-medlemsstatene har plikt til å opprette NCPen med kompetanse til å avsi avgjørelser ved brudd på retningslinjene, vil NCPene ikke kunne pålegge selskapene å etterleve NCPenes avgjørelser.

På den annen side skal NCP-avgjørelsene offentliggjøres på samtlige stadier i prosessen.³²⁰ Også i tilfeller hvor selskaper nekter å bidra med informasjon eller delta i mekling, vil sakene gjøres tilgjengelig for allmennheten.³²¹ Denne omfattende offentliggjøring kan føre til at avgjørelsene får normativ betydning for selskapers oppførsel.³²²

I praksis har imidlertid avgjørelsene vist seg å ha mindre betydning.³²³ Per 2010 var det kun et par tilfeller fra praksis hvor en med sikkerhet kunne si at selskapene hadde endret sin virksomhet som følge av NCP-avgjørelser på menneskerettighetsområdet.³²⁴ I de fleste tilfeller gjør selskapene ingenting for å imøtekomme fellende avgjørelser i NCPene.³²⁵

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ OECD Watch (2010) s. 54-55.

³²⁰ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 3 (a)-(c).

³²¹ OECD Guidelines II. Procedural Guidance I.C para. 3 (c); Olsen (2013) s. 24.

³²² Olsen (2013) s. 24.

³²³ OECD Watch (2010) s. 22.

³²⁴ Per 2010 var *Human Rights Council of Australia et al v. Global Solutions (GSL)* og *Germanwatch v. Bayer* de eneste menneskerettslige NCP-avgjørelsene hvor en med sikkerhet kunne påvise at avgjørelsene hadde normativ betydning for selskapenes virksomheter. Se OECD Watch (2010) s. 22.

³²⁵ OECD Watch (2010) s. 22.

Et eksempel i denne sammenheng er *Development Education Community Project v. Mopani Copper Mines*.³²⁶ I 2001 klaget den zambiske NGOen Development Education Community Project det kanadisk/sveitsiske selskapet Mopani Copper Mines inn for den kanadiske NCPen med påstand om at selskapet hadde gjort seg skyldig i menneskerettighetsbrudd gjennom sin virksomhet i Zambia.³²⁷ Krenkelsene besto i at en rekke bønder hadde blitt fratatt sine landområder og levebrød til fordel for gruvedriften. Saken endte med forlik, hvor selskapet gikk med på å forhindre ytterligere menneskerettighetskrenkelser og gjenopprette tilstanden for bøndene som allerede var fratatt sine landområder. I 2006 ble det imidlertid avdekket at selskapet igjen var involvert i ulovlig ekspropriasjon og menneskerettighetskrenkelser.³²⁸ Saken indikerer at NCPenes avgjørelser tillegges liten betydning i praksis, også i tilfeller hvor partene har inngått forlik.

Det må imidlertid tas forbehold om at praksisen kan ha endret seg etter 2010. Statistikken er hentet fra OECD Watch sin siste evaluering av NCP-praksis fra perioden 2001 til 2010.³²⁹ Det faktum at OECD-retningslinjene ble revidert i 2011 og nå inneholder et eget menneskerettighetskapittel som er i samsvar med FN-retningslinjene kan indikere at NCPenes avgjørelser i dag vil tillegges større betydning. Oversikten over saker på hjemmesiden til Norges OECD kontaktpunkt viser at det var 4 saker til behandling i perioden 2001 til 2011 sammenliknet med 7 saker fra 2011 til 2014. Dette kan tyde på at flere benytter seg av NCPenes klageadgang etter revideringen av retningslinjene i 2011, og følgelig at avgjørelsene kan ha større normativ betydning. Per dags dato er dette imidlertid en spekulativ antakelse, da det ikke foreligger konkret statistikk på selskapenes etterlevelse av NCP-avgjørelsene etter 2011.

Til tross for at både individer og NGOer er gitt klageadgang og NCPene har kompetanse til å foreta tvisteløsning, viser drøftelsen at det foreligger en rekke mangler ved NCPenes tvisteløsningsprosesser. Praksis indikerer at NCPene avviser saker hvor det foreligger klare bevis for at selskapet har krenket OECD-retningslinjene, at meklingsprosedyrene er mangelfulle og

³²⁶ Development Education Community Project v. Mopani Copper Mines referert til av OECD Watch (2010) s. 48-49.

³²⁷ OECD Watch (2010) s. 48-49.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ OECD Watch (2010) s. 22.

at NCPene avsier endelige erklæringer uten å konkludere med om selskapet har krenket retningslinjene, til tross for at det foreligger klare bevis for menneskerettighetskrenkelser. Videre viser drøftelsen at NCPenes avgjørelser har liten betydning for selskapenes virksomheter i praksis. På denne bakgrunn må det antas at OECD-retningslinjenes klage- og tvisteløsningsmekanisme ikke fungerer som tilsiktet og i mindre grad bidrar til effektivisering av selskapers implementering av retningslinjene.

Mye kan tyde på at nasjonale myndigheter er gitt for vid diskresjon med hensyn til organiseringen og utformingen av prosessregler for NCPene. Dersom klage- og tvisteløsningsmekanismen skal fungere som tilsiktet, er det trolig nødvendig å utforme klare og bindende felles regler for NCPenes organisering og prosedyrer. Dette ville trolig forhindre at NCPene utvikler inadekvate praksiser.

4.4 Konklusjon

Både FN- og OECD-retningslinjene gir gjennomføringsorganene omfattende promoterings- og informasjonsmandater. Til tross for at det ikke foreligger sikker dokumentasjon, må det antas at promoterings- og informasjonsmekanismene til en viss grad effektiviserer selskapers implementering av FN- og OECD-retningslinjene.

Når det gjelder undersøkelsesmekanisme oppstiller FN-retningslinjene en mer vidtrekkende mekanisme gjennom WGs landbesøk enn OECD-retningslinjene. FN-retningslinjenes landbesøk kan imidlertid ikke sies å fungere tilstrekkelig effektivt som følge av det lave antallet landbesøk, per år og at WG ikke har kompetanse til å foreta tvungne landbesøk og iverksette bindende tiltak ved avdekking av menneskerettighetskrenkelser. Mekanismens preg av frivillighet må antas å være en barriere for effektiv implementering og følgelig beskyttelse av individers menneskerettigheter.

OECD-retningslinjene oppstiller klage- og tvisteløsningsmekanisme i motsetning til FN-retningslinjene. NCPenes klage- og tvisteløsningsmekanisme kan imidlertid ikke anses tilstrekkelig effektiv som følge av NCPenes inadekvate tvisteløsningsprosesser og NCP-avgjørelsens manglende betydning for selskaper. Følgelig må det antas at mekanismen i mindre grad bidrar til å sikre individers menneskerettighetsbeskyttelse.

På denne bakgrunn må det antas at retningslinjenes gjennomføringsmekanismer ikke fungerer som tilsiktet totalt sett. Internasjonale håndhevingsmekanismer, som gir individer adgang til å gjøre sine rettigheter gjeldende overfor multinasjonale selskaper, må anses som et vesentlig element for å sikre individenes menneskerettighetsbeskyttelse. Uten slik adgang kan en spørre seg om retningslinjene egentlig gir uttrykk for annet enn tomme rettigheter.

Et annet viktig element for effektiv gjennomføring er at organene har adgang til å sanksjonere multinasjonale selskaper ved avdekking av menneskerettighetskrenkelser. Dersom det var mulig å sanksjonere selskapene med store bøter, straffeforfølgelse av selskapers ledelse og i verste fall stenging av drift, er det nærliggende å anta at selskaper ville gjort større oppofrelser for å ivareta menneskerettighetene.

5 Avsluttende bemerkninger

Formålet med avhandlingen har vært å undersøke hvorvidt FN- og OECD-retningslinjene bidrar til å styrke menneskerettighetsvernet for individer som er utsatt for multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser.

Når det gjelder det metodiske utgangspunktet for skadelidende individer, synes retningslinjenes statuering av menneskerettighetsansvar for multinasjonale selskaper å være en forbedring sammenliknet med folkeretten for øvrig. Som følge av retningslinjenes manglende rettslige betydning for multinasjonale selskaper, kan imidlertid ikke skadelidende individer påberope seg retningslinjene overfor multinasjonale selskaper ved domstolene. Dette synes å være en særlig utfordring for effektiv beskyttelse av individers rettigheter, da flere stater og selskaper nedprioriterer menneskerettighetene. For å styrke menneskerettighetsvernet er det nødvendig med eksplisitte reguleringer, som gir individer adgang til å saksøke multinasjonale selskaper for datterselskapers menneskerettighetskrenkelser ved domstolene.

Med hensyn til retningslinjenes ansvarsbestemmelser, må introduksjonen av due diligence-prosessen anses å være en vesentlig forbedring av individers menneskerettighetsbeskyttelse. Ved at morselskaper pålegges å identifisere datterselskapers potensielle menneskerettighetsimplikasjoner og integrere funnene, vil morselskapene kunne forhindre menneskerettighetskrenkelser i datterselskapene før de inntreffer. Retningslinjenes ansvarsbestemmelser ville imidlertid ført til ytterligere forbedring av menneskerettighetsbeskyttelsen, dersom morselskaper var pålagt å sørge for utbedring ved avdekking av menneskerettighetskonsekvenser i datterselskapers virksomheter uavhengig av om morselskapet selv har bidratt til eller forårsaket de negative menneskerettighetskonsekvensene. Videre viser analysen at retningslinjenes policy commitment-bestemmelser har stort forbedringspotensial. Ideelt sett burde retningslinjene oppstilt formkrav, slik at individer fikk mulighet til å påberope seg selskapers policy commitments overfor morselskaper ved datterselskapers menneskerettighetskrenkelser.

Når det gjelder retningslinjenes gjennomføringsmekanismer må det antas at FN-retningslinjenes undersøkelsesmekanisme og OECD-retningslinjenes klage- og tvisteløsningsmekanisme i liten grad fører til effektiv implementering av menneskerettighetene. Selv om analysen viser at retningslinjenes promoterings- og informasjonsmekanisme vil kunne påvirke selskapers implementering av retningslinjene, må mekanismens betydning antas å være be-

grenset som følge av manglende tvangselement. På denne bakgrunn må retningslinjenes gjennomføringsmekanismer anses utilstrekkelige for å ivareta individers menneskerettighetsbeskyttelse. For å styrke menneskerettighetsvernet er det trolig nødvendig med internasjonale overvåknings- og håndhevingsorgan som gir skadelidende individer adgang til å gjøre sine rettigheter gjeldende overfor multinasjonale selskaper.

Analysen viser at retningslinjenes statuering av multinasjonale selskaper som ansvarssubjekt og introduksjon av menneskerettslig due diligence-prosess innebærer en forbedring av menneskerettighetsbeskyttelsen. Til tross for dette må retningslinjenes manglende rettslige betydning for multinasjonale selskaper og fraværende håndhevingsadgang for skadelidende individer være det avgjørende for at retningslinjene ikke styrker individers beskyttelse mot multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser i tilstrekkelig grad.

Hvorvidt menneskerettighetsbeskyttelsen vil bli forbedret i fremtiden avhenger av verdenssamfunnets og statenes vilje til å utvikle et bindende internasjonalt regelverk for multinasjonale selskapers menneskerettighetsansvar med tilknyttede håndhevingsmuligheter for skadelidende individer. Selv om det per dags dato vil være rettslige hinder for statuering av bindende menneskerettighetsansvar for multinasjonale selskaper, indikerer det internasjonale samfunnets tiltakende anerkjennelse av multinasjonale selskaper som menneskerettslig ansvarssubjekt at det vil være mulig å overvinne disse rettslige barrierene i fremtiden.

Videre kan stater iverksette tiltak for å ivareta individers beskyttelse mot multinasjonale selskapers menneskerettighetskrenkelser på nasjonalt nivå. Analysen viser at det gjennom FN- og OECD-retningslinjene er tilgjengelige rettslige verktøy, som vil kunne tillegges rettslig betydning ved inkorporasjon i nasjonal lovgivning. For individer vil det være avgjørende at det utvikles rettslig regulering som gir adgang til å adressere morselskaper for datterselskapers menneskerettighetskrenkelser.

6 Kildeliste

6.1 Internasjonale traktater, deklarasjoner og rapporter

Commission on Human Rights. E/CN.4/2004/L.73/Rev.1 (2004). Referert til av Deva (2012) s. 102

Commission on Human Rights. E/CN.4/2005/L.87. *Promotion and Protection of Human Rights* (2005). <http://www.reports-and-materials.org/UN-Commission-resolution-business-human-rights-Apr-2005.doc> [referert 5. mars 2014]

Commission on Human Rights. E/CN.4/2006/97. *Promotion and Protection of Human Rights. Interim report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises* (2006). <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/110/27/PDF/G0611027.pdf?OpenElement> [referert 5. april 2014]

Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development (1960). <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm> [referert 3. mars 2014]

European Commission. COM (2011) 681. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility* (2011). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:EN:PDF> [referert til 3. mars 2014]

European Commission. *My business and human rights: A guide to human rights for small and medium-sized enterprises* (2012). ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr-sme/human-rights-sme-guide-final_en.pdf [referert til 3. mars 2014]

European Commission. *Employment and Recruitment Agencies Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (2013). ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr-sme/csr-era-hr-business_en.pdf [referert til 3. mars 2014]

European Commission. *ICT Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (2013). ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr-sme/csr-ict-hr-business_en.pdf [referert til 3. mars 2014]

European Commission. *Oil and Gas Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights* (2013). ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr-sme/csr-oag-hr-business_en.pdf [referert til 3. mars 2014]

European Convention on Human Rights (1950)

Human Rights Council. A/HRC/4/35. *Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 March 2006 Entitled "Human Rights Council". Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie (2007).* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/108/85/PDF/G0710885.pdf?OpenElement> [referert 5. april 2014]

Human Rights Council. Resolution 8/7. *Mandate of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (2008).* http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_8_7.pdf [referert 5. april 2014]

Human Rights Council. A/HRC/8/5. *Promotion and Protection of all Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Rights to Development. Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights. Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie (2008).* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/128/61/PDF/G0812861.pdf?OpenElement> [referert 8. mars 2014]

Human Rights Council. A/HRC/8/5/Add. 1. *Promotion and Protection of all Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (2008).* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/131/10/PDF/G0813110.pdf?OpenElement> [referert 5. mars 2014]

Human Rights Council. A/HRC/11/13. *Promotion of all Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Business and human rights: Toward operationalizing the "protect, respect and remedy" framework. Report of the Special Representative of the Secretary-general on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (2009).* <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/11session/A.HRC.11.13.pdf> [referert 9. april 2014]

Human Rights Council. A/HRC/RES/17/4. *Human rights and transnational corporations and other business enterprises (2011).* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G11/144/71/PDF/G1114471.pdf?OpenElement> [referert 20. mars 2014]

Human Rights Council. A/HRC/17/31/Add.1. *Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie (2011).* <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/A-HRC-17-31-Add1.pdf> [referert 16. mars 2014]

- Human Rights Council. A/HRC/WG.12/3/1. *Outcome of the third session of the Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises* (2012).
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/A.HRC.WG.12.3.1_EN.pdf [referert 20. mars 2014]
- ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (1998).
<http://www.ilo.org/declaration/lang--en/index.htm> [referert til 27. februar 2014]
- International Covenant on Civil and Political Rights (1966)
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966)
- ISO 26000 Guidance on Social Responsibility (2010)
- Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 (2003).
[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2003.12.Rev.2.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2003.12.Rev.2.En?Opendocument) [referert til 2. mars 2014]
- OECD Declaration on International Investment and Multinational Enterprises (1976).
<http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/oecddeclarationoninternationalinvestmentandmultinationalenterprises.htm> [referert til 29. januar 2014]
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises (1976).
<http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> [referert til 29. januar 2014]
- OECD. *2011 Update of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises: Comparative table of changes made to the 2000 text* (2012).
<http://www.oecd.org/industry/inv/mne/49744860.pdf> [referert 13. februar 2014]
- Security Council. S/2002/1146. *Letter dated 15 October 2002 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council* (2002).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/DRC%20S%202002%201146.pdf> [referert 5. april 2014]
- The Draft Code of Conduct on Transnational Corporations (1990).
<http://unctad.org/sections/dite/ia/docs/Compendium/en/13%20volume%201.pdf> [referert til 28. april 2014]
- ILO Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy (2006).
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf [referert til 27. april 2014]
- UN Global Compact (2000).
<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html> [referert til 29. april 2014]

- UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2011).
http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf
 [referert til 20. mars 2014]
- UNCTAD Investment Policy Framework for Sustainable Development (2012).
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaepcb2012d6_en.pdf [referert til 16. mars 2014]
- UN "Protect, Respect and Remedy" Framework (2008). <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf> [referert til 15. mars 2014]
- Universal Declaration of Human Rights (1948).
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [referert til 10. mars 2014]

6.2 Rettspraksis og NCP-praksis

- Batco. Ondernemingskamer (Dutch Companies and Business Court), Nederland, 21. juni 1979. Referert til av Van Genugten (2000) s. 71-73
- Bowoto v. Chevron Corporation. United States Court of Appeals for the Ninth Circuit, no. 09-15641, California, 14. juni 2010.
<http://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/opinions/2010/09/10/09-15641.pdf>
- CCC & ICN v. G-Star. NCP Nederland, 13. oktober 2006.
http://oecdwatch.org/cases/Case_109
- CCC v. Adidas. NCP Østerrike, 5. september 2002. http://oecdwatch.org/cases/Case_27
- Chandler v. Cape plc. In the Court of Appeal (Civil Division) on Appeal from the High Court of Justice, no. B3/2011/1272, London, 25. april 2012.
<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2012/525.html>
- Development Education Community Project v. Mopani Copper Mines. Referert til av OECD Watch (2010) s. 48-49
- Doe v. Unocal. United States District Court for the Central District of California, no. CV 96-6959 RAP, California, 25. mars 1997.
<http://dg5vd3ocj3r4t.cloudfront.net/sites/default/files/legal/Unocal-paez-1997-Jurisdiction-Decision.pdf>
- Doe v. Wal-Mart. United States Court of Appeals for the Ninth Circuit, no. 08-55706, California, 8. mai 2009. <http://docs.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/08-55706/920090710/0.pdf>
- Dutch Shell Nigeria. Court of Hague, no. 330891/HA ZA 09-579. Hague, 30. desember 2009.
<https://milieudefensie.nl/publicaties/bezwaren-uitspraken/judgment-courtcase-shell-in-jurisdiction-motion-oruma>

- EarthRights International et al. v. Daewoo. NCP Korea, 29. oktober 2008.
http://oecdwatch.org/cases/Case_147
- Germanwatch v. Bayer. NCP Germany, 11. oktober 2004.
http://oecdwatch.org/cases/Case_50
- Human Rights Council of Australia et al v. Global Solutions. NCP Australia, 15. juni 2005.
http://oecdwatch.org/cases/Case_73
- India Committee v. Adidas. Referert til av OECD Watch (2010) s. 19
- Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co. Supreme Court of the United States, no. 10–1491, 17. april 2013. <http://business-humanrights.org/media/documents/kiobel-supreme-court-17apr-2013.pdf>
- Nike, Inc. v. Kasky. Certiorari to the Supreme Court of California, no. 02-575, California, 26. juni 2003. <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/539/654/case.html> avsn Per Curiam
- RAID v. Oryx Natural Resources. NCP Storbritannia, 28. Juni 2004.
<http://www.oecd.org/daf/inv/mne/38033885.pdf>
- RAID v. Avient. NCP Storbritannia, 28. Juni 2004. http://oecdwatch.org/cases/Case_40
- Sinaltrainal v. Coca-Cola Co. In the United States Court of Appeals for the Eleventh Circuit, no. 06-15851, Florida, 11. august 2009. <http://amlawdaily.typepad.com/cokeATS.pdf>

6.3 Litteratur

- Addo, Michael K. *The Reality of the United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights*. I: Human Rights Law Review. Vol. 14 (2014), s. 133-147 (referert fra <http://hrlr.oxfordjournals.org>)
- Alston, Philip and Ryan Goodman. *International Human Rights*. 4. utg. Oxford, 2013
- Blumberg, Phillip I. *Accountability of Multinational Corporations: The Barriers Presented by Concepts of the Corporate Juridical Entity*. I: Hastings International and Comparative Law Review. Vol. 24 (2001), s. 297-320 (referert fra HeinOnline.org)
- Černič, Jernej L. *Corporate Responsibility for Human Rights: A Critical Analysis of the OECD Guidelines for Multinational enterprises*. I: Hanse Law Review. Vol. 3, Nr. 1 (2008), s. 71-101 (referert fra SSRN.com)
- De Schutter, Oliver. *Transnational Corporations and Human Rights*. Oxford, 2006
- Deva, Surya. *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implications for Companies*. I: European Company Law. Vol. 9, Nr. 1 (2012), s. 101-109 (referert fra SSRN.com)

- Dine, Janet. *Companies, International Trade and Human Rights*. Cambridge, 2005
- Enneking, Liesbeth. *Foreign Direct Liability and Beyond. Exploring the role of tort law in promoting international corporate social responsibility and accountability*. Haag, 2012. (referert fra SSRN.com)
- Enneking, Liesbeth. *The Future of Foreign Direct Liability? Exploring the International Relevance of the Dutch Shell Nigeria Case* (2014).
http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CFAQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.utrechtlawreview.org%2Findex.php%2Fulr%2Farticle%2Fdownload%2FURN%253ANBN%253ANL%253AUI%253A10-1-112948%2F255&ei=4rFCU4CWLav_ygOp_4CICA&usg=AFQjCNEIIZfH53Cmku6y-c0d5JwA49l6qw&sig2=iDiumW6Qu5jjIWjt_WwyjA&bvm=bv.64125504,d.bGQ
 [referert 25. mars 2014]
- Harrison, James. *An Evaluation of the Institutionalisation of Corporate Human Rights Due Diligence*. I: Warwick Law School Legal Studies Research Paper. Nr. 2012-18 (2012) (referert fra SSRN.com)
- Høstmælingen, Njål. *Internasjonale Menneskerettigheter*. 4. utg. Oslo, 2003
- Janis, Mark W. *International Law*. 5. utg. New York, 2008
- Jägers, Nicola M. C. P. og Marie-José van der Heijden. *Corporate Human Rights Violations: the Feasibility of Civil Recourse in the Netherlands*. I: Brooklyn Journal of International Law. Vol. 33, Nr. 3 (2008), s. 833-870 (referert fra SSRN.com)
- Joseph, Sarah. *Corporations and Transnational Human Rights*. Oxford, 2004
- Kinley, David & Junko Tadaki. *From Talk to Walk: The Emergence of Human Rights Responsibilities for Corporations at International Law*. I: Virginia Journal of International Law. Vol. 44, Nr. 4 (2003-2004), s. 931-1023 (referert fra HeinOnline.org)
- Knox, John H. *The Ruggie Rules: Applying Human Rights Law to Corporations*. I: The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementation. Radu Mares (red.). Boston, 2012, s. 51-83 (referert booksandjournals.brillonline.com)
- Mares, Radu. *Responsibility to Respect: Why the Core Company Should Act When Affiliates Infringe Human Rights*. I: The UN Guiding on Business and Human Rights: Foundations and Implementation. Radu Mares (red.). Boston, 2012, s. 169-192 (referert booksandjournals.brillonline.com)
- McBeth, Adam. *Crushed by an Anvil: A Case Study on Responsibility for Human Rights in the Extractive Sector*. I: Yale Human Rights and Development Journal. Vol. 11, Nr. 1 (2008), s. 129-166 (referert fra HeinOnline.org)
- Olsen, Birgitte E. og Karsten E. Sørensen. *Strengthening the enforcement of CSR through mediation and conflict resolution by National Contact Points: finding a new balance between hard law and soft law*. I: Nordic & European Company Law. LSN Research Paper Series. Nr. 10-38 (2013), s. 1-28 (referert fra SSRN.com)

- Paust, Jordan J. *Human Rights Responsibilities of Private Corporations*. I: Vanderbilt Journal of Transnational Law. Vol. 35, Nr. 3 (2002), s. 801-825 (referert fra SSRN.com)
- Peterson, Robert J. *Political Realism and the Judicial Imposition of International Secondary Sanctions: Possibilities from John Doe v Unocal and the Alien Tort Claims Act*. I: The University of Chicago Law School Roundtable. Vol. 5 (1998), s. 277-299 (referert fra HeinOnline.org)
- Ratner, Steven R. *Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility*. I: The Yale Law Journal Company. Vol. 111, Nr. 3 (2001), s. 443-545 (referert fra jstor.org)
- Ruggie, John G. *Business and Human Rights: The Evolving International Agenda*. I: The American Journal of International Law. Vol. 101, Nr. 4 (2007), s. 819-840 (referert fra jstor.org)
- Ruud, Morten og Geir Ulfstein. *Innføring i folkerett*. 3. utg. Oslo, 2010
- Santner, Ashley L. *A Soft Law Mechanism for Corporate Responsibility: How the Updated OECD Guidelines for Multinational Enterprises Promote Business for the Future*. I: The George Washington International Law Review. Vol. 43 (2011), s. 375-388 (referert fra HeinOnline)
- Schekulin, Manfred. *Shaping global business conduct: The 2011 update of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. I: Columbia FDI Perspectives. Nr. 47 (2011) (referert fra academiccommons.columbia.edu)
- Shelton, Dinah. *International Law and 'Relative Normativity'*. I: International Law. Malcolm D. Evans (red.). 3. utg. Oxford, 2010, s. 141-171
- Shelton, Dinah. *Introduction: Law, Non-Law and the Problem of 'Soft Law'*. I: International Human Rights. Philip Alston and Ryan Goodman (red.). 4. utg. Oxford, 2013, s. 85-89
- Taylor, Mark B. *The Ruggie Framework: Polycentric regulation and the implications for corporate social responsibility*. I: Etikk i praksis. Nordic Journal of Applied Ethics. Vol. 5, Nr. 1 (2011), s. 9-30 (referert fra tapironline.no)
- Tørres, Liv og Anniken Huitfeldt. *Næringslivets samfunnsansvar: veldedighet eller rettferdighet?* Fafo, Labour International Think tank (2003). <http://www.fafo.no/lit/samfunnsansvar.pdf> [referert 15. april 2014]
- Van Genugten, Willem J. M. *The Status of Transnational Corporations in International Public Law*. I: Human Rights and the Oil Industry. Asbjørn Eide, Helge O. Bergesen og Pia R. Goyer (red.). Antwerpen, 2000, s. 71-89 (referert fra SSRN.com)
- Ward, Halina. *Legal Issues in Corporate Citizenship. Prepared for the Swedish Partnership for Global Responsibility* (2003). <http://pubs.iied.org/pdfs/16000IIED.pdf> [referert 15. mars 2014]
- Weitzenboeck, Emily M. *A Legal Framework from Emerging Business Models: Dynamic Networks As Collaborative Contracts*. Cheltenham, 2012.

http://books.google.no/books?id=xfKnCrn1Xm8C&printsec=frontcover&hl=no&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [referert 5. mars 2014]

Wilson, Andrew J. *Beyond Unocal: Conceptual Problems In Using International Norms To Hold Transnational Corporations Liable Under The Alien Tort Claims Act*. I: Transnational Corporations and Human Rights. Oliver De Schutter (red.). Oxford, 2006, s. 43-72

Woxholth, Geir. *Avtalerett*. 6. utg. Oslo, 2006

6.4 Andre kilder

Alianza Social Continental, FIAN International, Habitat International Coalition (HIC) et al. *Statement to the Delegations on the Human Rights Council 2011, 17th Session, Agenda Item 3*. <http://www.tni.org/sites/www.tni.org/files/statement.pdf> [referert 9. mars 2014]

Deva (2013, 17. desember). *Holding Parent Companies Accountable: Is the Chandler's Direct Duty of Care Bypass a Solution?* [videoklipp]. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=LBVnKvrnZ28>

EarthRights International. *Doe v. Unocal Case History*. <http://www.earthrights.org/legal/doe-v-unocal-case-history> [referert 22. februar 2014]

Legal Information Institute. *Piercing the Corporate Veil*. http://www.law.cornell.edu/wex/piercing_the_corporate_veil [referert 15. mars 2014]

McDonald's. *Report of the sustainability and Corporate Responsibility Committee of the Board of Directors of McDonald's Corporation* (2014). <http://www.aboutmcdonalds.com/content/dam/AboutMcDonalds/Investors/Investor%202014/Human%20Rights.pdf> [referert 19. mars 2014]

Mehra, Amol og Nicole Santiago. *You Want Human Rights With That? McDonald's Serves Up Due Diligence on Human Rights*. I: Huff Post Business. 25. mars 2014. http://www.huffingtonpost.com/amol-mehra/you-want-human-rights-wit_b_5020908.html [referert 5. mars 2014]

Møller, Iselin S. *Etterlyser etisk debatt om oljeinvesteringer*. I: Dagsavisen. 4. februar 2013. <http://www.dagsavisen.no/verden/etterlyser-etisk-debatt-om-oljeinvesteringer/> [referert 10. mars 2014]

Nestlé. *Talking the Human Rights Walk Nestlé's Experience Assessing Human Rights Impacts in its Business Activities* (2013). http://www.nestle.com/asset-library/documents/library/documents/corporate_social_responsibility/nestle-hria-white-paper.pdf [referert 19. mars 2014]

Norges faste delegasjon til OECD og UNESCO. *Organisering av arbeidet*. <http://www.norway-oecd.org/aboutoecd/organisation/#.U0ZsnxbpiqQ> [referert 22. mars 2014]

- Norges OECD kontaktpunkt (a). *Klagebehandling*.
<http://www.responsiblebusiness.no/klagebehandling/> [referert 22. mars 2014]
- Norges OECD kontaktpunkt (b). *Klagesaker*.
<http://www.responsiblebusiness.no/klagebehandling/klagesaker/> [referert 22. mars 2014]
- OECD Watch. *10 Years On: Assessing the contribution of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises to responsible business conduct* (2010).
http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_3550 [referert 22. mars 2014]
- OECD Watch. *OECD*. <http://oecdwatch.org/oecd-guidelines/oecd> [referert 22. mars 2014]
- Pran, Adele N. *Due diligence i forbindelse med fusjoner og oppkjøp*. I: MAGMA. Mai 2002.
<http://www.magma.no/due-diligence-i-forbindelse-med-fusjoner-og-oppkjoep> [referert 15. mars 2014]
- SOMO. *Corporate responsibility instruments: A Comparison of the OECD Guidelines, ISO 26000 & the UN Global Compact* (2013). <http://www.somo.nl/dossiers-en/csr/corporate-responsibility-instruments> (nedlastning fullt dokument) [referert 25. februar 2014]
- Statoil. *Menneskerettigheter og arbeidslivsstandarder* (2013).
<http://www.statoil.com/no/enviromentsociety/sustainabilitymain/humanrightsandlabourstandards/pages/default.aspx> [referert 19. mars 2014]
- Sundnes, Trond og Kjetil Sæter. *Den forsvunne giganten*. I: DN Magasinet. 22. februar 2014.
- Taylor, Mark B. *Comments to "Menschenrechtsverletzungen verhindernen. Welche rolle spielen präventive massnahmen?" Recht ohne grenzen* (2013).
http://www.rechtohnegrenzen.ch/media/medialibrary/2013/06/mark_taylor.pdf [referert 5. mars 2014]
- UN Office of the High Commissioner for Human Rights. *What are human rights?* <http://www.ohchr.org/en/issues/pages/whatarehumanrights.aspx> [referert 25. februar 2014]
- United Nations Conference on Trade and Development. *Transnational corporations (TNC)*.
[http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-\(TNC\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-(TNC).aspx) [referert 5. mars 2014]
- VG. *Statoil investerer milliarder i diktatur*. I: VG. 14. mai 2013.
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/statoil/statoil-investerer-milliarder-i-diktatur/a/10103426/> [referert 22. mars 2014]